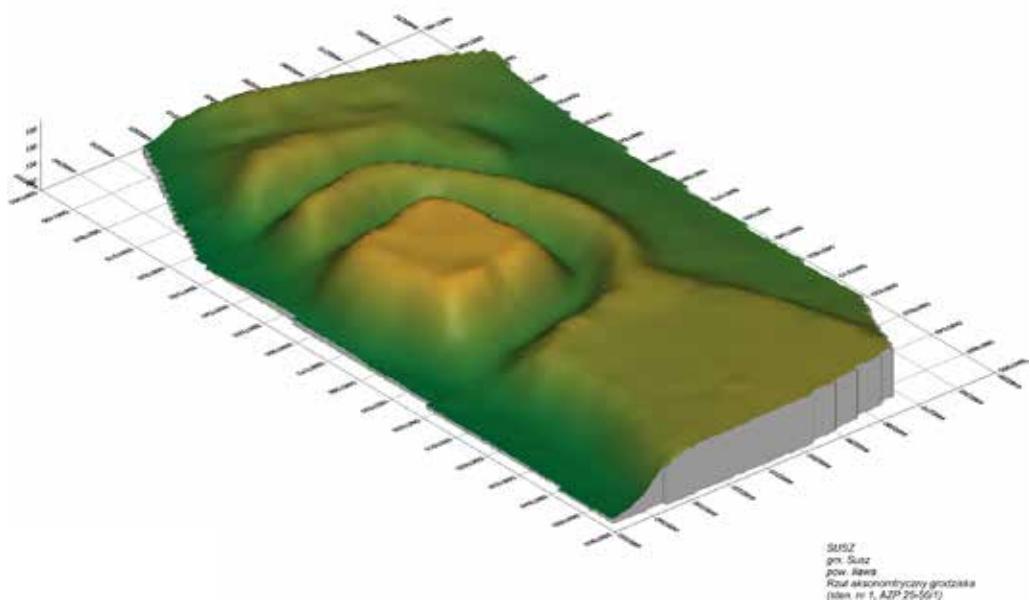


Susz, st. 1

Gmina Susz
Powiat iławski
AZP 25-50/1
Współrzędne geograficzne:
N 53° 42' 55"
E 19° 20' 21"





Ryc. 1. Grodzisko w Suszu na mapie w skali 1:25000 (na podstawie materiałów CODGiK, oprac. R. Solecki)



Ryc. 2. Grodzisko w Suszu na mapie w skali 1:10000 (na podstawie materiałów CODGiK, oprac. R. Solecki)

POŁOŻENIE GRODZISKA I JEGO FORMA

RAFAŁ SOLECKI

Grodzisko w Suszu położone jest na zachodnim brzegu Jeziora Suskiego, na terenie parku miejskiego w Suszu (nazwy niemieckie tej miejscowości to *Rosenbergk* – 1315 r., *Rozemburg* - ok. 1450 r., *Rosemberg* – 1466 i *Rosenberg in Westpreußen* - 1890). Nazwa Suss (dawne Szusz, poświadczona ok. 1450 r.) jest nazwą pierwotną, wywodzącą się z czasów osadnictwa pruskiego¹. Grodzisko określane jest nazwą zwyczajową „Grod słowiański”². W źródłach było opisywane jako „Burgwall”, „Hof” i „Schloss” i związane z dworem należącym do kapituły pomezańskiej, który miał powstać w tym miejscu na początku XIV wieku³ (ryc. 1-2).

Majdan grodziska jest dobrze zachowany, kwadratowy w planie, o boku około 31 m. Powierzchnia majdanu jest relatywnie płaska i utrzymuje względnie stały poziom około 108,5 m n.p.m. Wał otaczający majdan, czytelny śladowo od północy, zachodu i południa, jest silnie zniwelowany i w najwyższym punkcie osiąga poziom 109,1 m n.p.m., przy szerokości dochodzącej do 5 m. Od wschodu, od strony jeziora, różnica wysokości pomiędzy majdanem, a szczytem jego wału jest minimalna i wynosi około 0,2 m. Wysokość grodziska ponad obecny poziom jeziora wynosi 8,4-9,0 m.

Majdan grodziska otoczony jest dwoma fosami i dwoma wałami. Fosa I ma w rzucie kształt litery C z końcami wychodzącymi w kierunku jeziora. Jej najniższy punkt znajduje się na poziomie około 103,1 m n.p.m. Fosa II ma w rzucie kształt litery L; znajduje się na południe od pierwszej i odcina południową część cypla. Jeden koniec wychodzi w kierunku jeziora, a drugi w kierunku obniżenia po zachodniej stronie grodziska. Najniższy punkt tej fosy znajduje się na poziomie około 102,9 m n.p.m., lecz jest to rzędna będąca wynikiem współczesnych prac - korytem fosy poprowadzono bowiem kanał odprowadzający wodę deszczową.

Wał I powiela kształt Fosy I. Jego szczyt ma obecnie szerokość około 5 m, a najwyższy uchwycony punkt w części południowej osiąga poziom około 107,2 m n.p.m. Wał II zachował się tylko w części południowej, na południe od Fosy II. Najwyższy punkt tego wału osiąga poziom około 107,1 m n.p.m. (ryc. 3-8).

ŚRODOWISKO FIZYCZNO- GEOGRAFICZNE

JERZY NITYCHORUK I FABIAN WELC

Grodzisko w Suszu położone jest na wysoczyźnie polodowcowej zbudowanej z gliny zwałowej górnego stadiażu zlodowacenia Wisły (ryc. 9). Zajmuje ono wąskie wypiętrzenie będące fragmentem wysoczyzny polodowcowej, które pierwotnie dochodziło na obszarze obecnego majdanu do około 107 m n.p.m. Trzon tego wypiętrzenia tworzą gliny z frakcjami piasku i żywiru. Od zachodu grodzisko przylega do brzegu Jeziora Suskiego, w którym poziom lustra wody znajduje się obecnie na poziomie około 100,1 m n.p.m. Od wschodu widoczne jest obniżenie terenu, które w przeszłości mogło być oczkiem wodnym lub grzegawiskiem⁴.

Badania geologiczne grodziska (ryc. 10-11) rozpoczęto od zewnętrznego wału w południowej części obiektu. W efekcie wiercenia S-1 stwierdzono, że na głębokości 1,55-1,8 m występuje gleba kopalna, która wyznacza poziom, od którego nadsypywano wał, co wskazuje, że wysokość nasypu grodziska wynosi 1,55 m. Poniżej gleby występuje zwarta glina piaszczysta barwy brązowej, a od głębokości 3,0 do 3,8 m – piaski zaglinione barwy brązowo-szarej. Kolejnym osadem jest glina piaszczysta barwy szarej z pojedynczymi żywirkami do 1 cm średnicy oraz z licznymi wytrąceniami węglanu wapnia, którą nawiercono do głębokości 5 m.

Wiercenie S-2 wykonano w zewnętrznej fosie obiektu. W wierceniu tym stwierdzono do głębokości 0,4 m osad ilasty, spływowy, z fragmentami korzeni oraz dużą ilością organiki, a poniżej, do głębokości 1,5 m glinę zwartą, barwy szarej z licznymi wytrąceniami węglanu wapnia i żelaza. Na tej samej głębokości odnotowano duży fragment węgla drzewnego oraz mniejsze fragmenty cegieł, co wskazuje na wtórne wypełnienie fosy. Na głębokości 1,4 m nawiercono duży fragment cegły. Od głębokości 1,5 m w rdzeniu występuje glina zwałowa barwy szarej, zwarta, analogiczna do tej, którą nawiercono jakocalec w zewnętrznym wale. Z tego profilu wynika, że pierwotna głębokość fosy wynosiła 1,5 m oraz, że była to fosa sucha.

Odwiercenie S-3 zlokalizowano na szczytce wewnętrznego wału, którego wysokość względna osiąga 4 m. Występująca tu do głębokości 0,3 m gleba piaszczysto-gliniasta zawiera fragmenty węgli drzewnych oraz cegieł. Niżej (do głębokości 0,9 m) występująca glina barwy brązowej, niezbyt zwarta, również zawiera nieliczne fragmenty węgli drzewnych. Nawiercony na głębokości od 0,9 do 1 m piasek glinkasto-barwy szarej wzbogacony jest w liczne fragmenty organiki,

¹ Hasło „Susz” w Chlebowski i Walewski 1890: 603-605; Szczepański 2010: 21-26.

² Informacja z zaświadczenie podписанego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w dniu 19 marca 2010 roku; archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Olsztynie.

³ Szczepański 2012: 3-8.

⁴ Nitychoruk i Welc 2013: 6-12.



Ryc. 3. Widok z Wału I grodziska w kierunku majdanu (w kierunku północno-wschodnim) (fot. W. Heym, 1934; archiwum Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie)



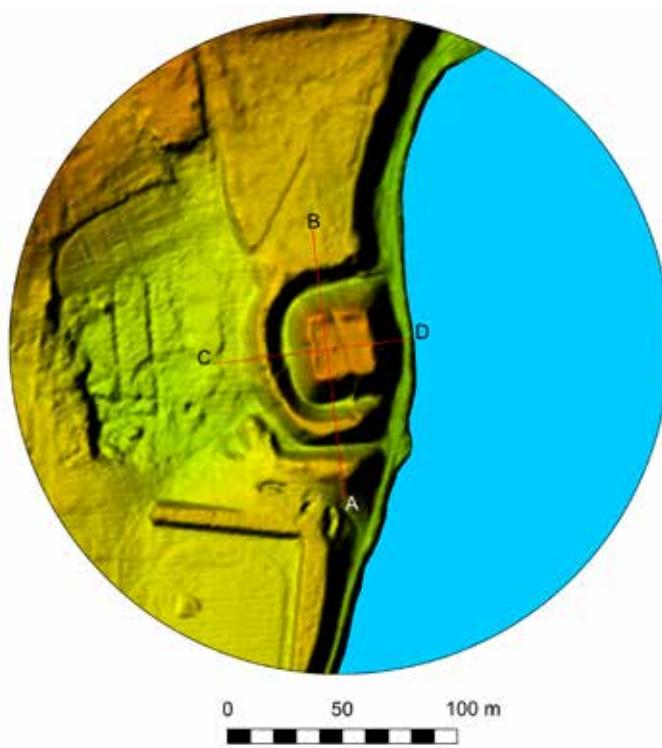
Ryc. 4. Widok grodziska od północy (fot. J. Wysocki)



Ryc. 5. Widok od wschodu na Fosę I na zachód od grodziska (fot. J. Wysocki)



Ryc. 6. Widok od północy na Wał I i Wał II na południe od grodziska (fot. J. Wysocki)



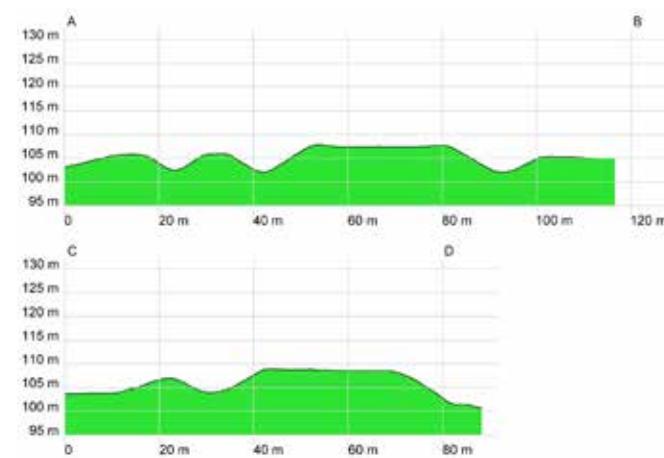
Ryc. 7. Grodzisko w Suszu na zobrazowaniu ALS (na podstawie materiałów CODGiK, oprac. R. Solecki)

a udokumentowany do głębokości 1,3 m piasek średnioziarnisty - w pojedyncze żwiry przypominające żużel. Występująca na głębokości od 1,3 do 2 m warstwa piasku gliniastego barwy brązowej jest calcem.

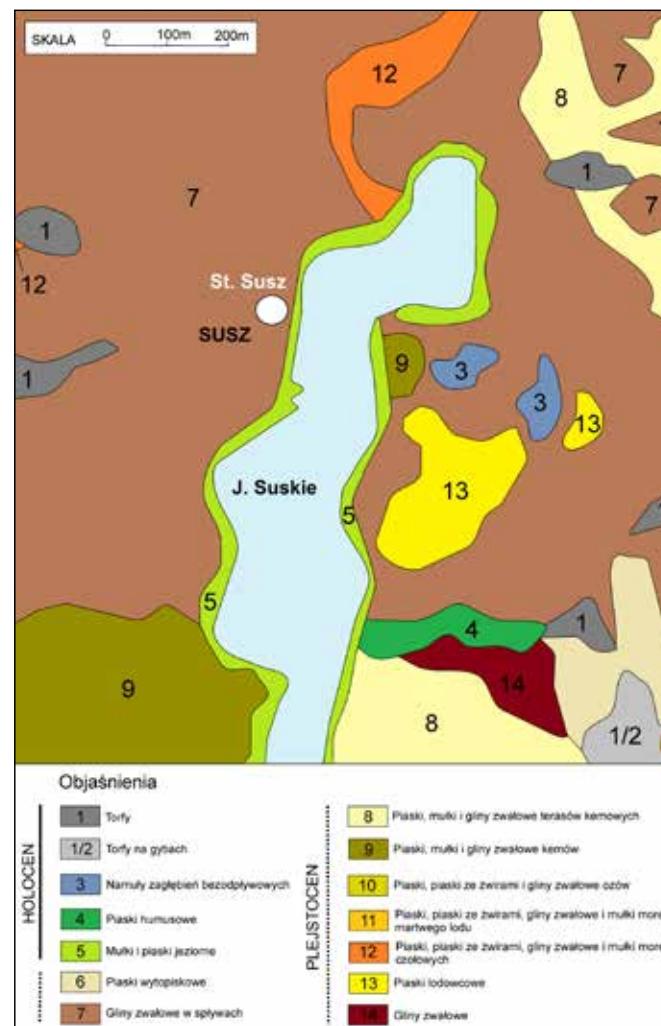
Na wypełnisko fosy wewnętrznej (S-4) składa się warstwa namułu piaszczysto-gliniastego miąższości 1 m, z węglami drzewnymi i fragmentami cegieł, oraz 30-centymetrowa warstwa namułu gliniasto-piaszczystego barwy szarej. Występująca na głębokości od 1,3 do 2 m glina zwałowa barwy szarej jest calcem, co dowodzi, że pierwotna głębokość fosy wynosiła 1,3 m od obecnej powierzchni gruntu.

Na wale grodziska usytuowano wiercenie S-5. Z profilu tego wiercenia wynika, że występująca tu glina piaszczysta do głębokości 0,9 m jest luźna, barwy brązowej z licznymi węglami drzewnymi, czyli stanowi nasyp wału. Od głębokości 0,9 do 1,9 m nawiercono piasek gliniasty barwy brązowej z licznymi wytrąceniami węglanu wapnia, a niżej glinę piaszczystą barwy brązowej.

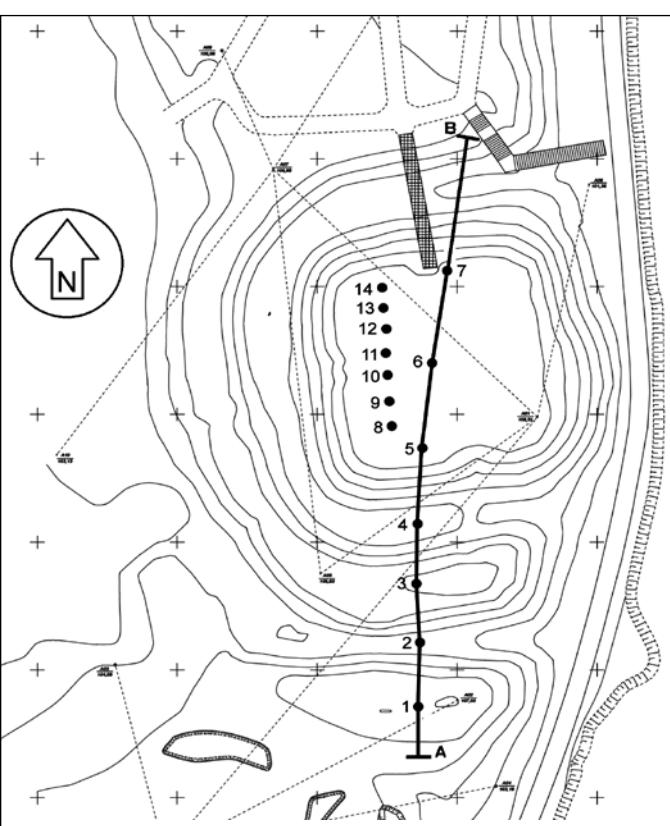
W centrum majdanu usytuowano otwór S-6, w którym udokumentowano do głębokości 1,4 m piasek gliniasty, barwy brązowej, z licznymi fragmentami cegieł, zaprawy oraz węgli drzewnych, co sugeruje, że jest to warstwa rozbiórkowa lub wkop fundamentowy. Na głębokości 1,4 m nawiercono duże fragmenty cegieł i zakończono wiercenie. Wykonane nieco dalej



Ryc. 8. Przekroje grodziska w Suszu uzyskane z danych ALS (na podstawie materiałów CODGiK, oprac. R. Solecki)



Ryc. 9. Mapa geologiczna obejmująca obszar wokół grodziska w Suszu (oprac. J. Nitychoruk i F. Welc)



Ryc. 10. Plan grodziska w Suszu z lokalizacją odwierków geologicznych (oprac. J. Nitychoruk i F. Welc)

wiercenie S-7 wykazało do głębokości 0,6 m osady warstwy kulturowej, a wiercenie S-8 przebiło osady wału majdanu na głębokości 1 m.

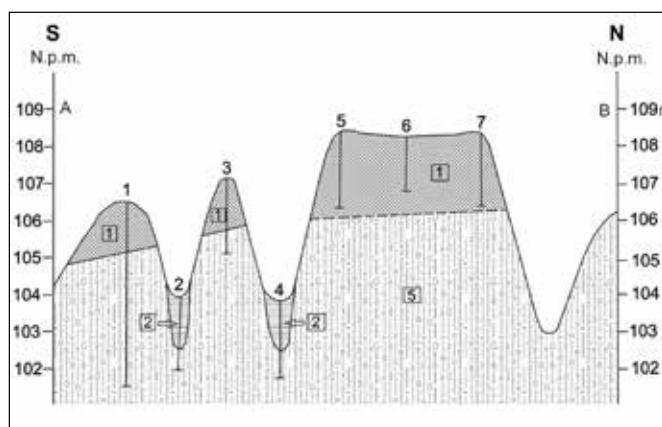
Dodatkowe wiercenia S-9 do S-14 wykonano w trakcie eksploracji wykopów archeologicznych. W wiercenach od S-8 do S-13 napotkano na głębokości około 1 m na glinę zwartą brązową, która nie zawierała artefaktów, a tylko w wierceniu S-14 stwierdzono fragmenty cegiel i węgli drzewnych, wskazujące na działania człowieka. Dalej prowadzone wykopy wykazały, że powyżej opisana gлина stanowi warstwę zasypową, pod którą występują warstwy zabytkami. Z tego wynika, że warstwa przemieszczona w obrębie majdanu ma miąższość ponad 2 m.

BADANIA ARCHEOLOGICZNE

RAFAŁ SOLECKI

Przebieg badań terenowych

Początki zainteresowania prahistorią i historią Susza można wiązać z drugą połową XIX wieku, kiedy to Max Pollux Toeppen w 1876 roku wykonał rysunkową do-



Ryc. 11. Przekrój geologiczny grodziska w Suszu: 1 - redeponowane osady antropogeniczne, 2 - mułki, mułki piaszczyste, piaski, wypełnienie wałów i zagłębień, 3 - osady organiczne, piasek, żwir, 4 - glina zwałowa, spływową (oprac. J. Nitychoruk i F. Welc)

kumentację grodziska. Następnie, już w pierwszej połowie XX wieku, w okresie międzywojennym, powstały plany badań archeologicznych grodziska w Suszu, którymi kierować miał Waldemar Heym. Z powodów technicznych badania te nie doszły do skutku. W tym samym okresie prowadzono jednak badania wykopaliskowe na terenie miasta, w wyniku których natrafiono na ślady osadnictwa neolitycznego⁵.

Pierwsze regularne badania archeologiczne przeprowadził w 1996 roku Instytut Archeologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu pod kierownictwem ówczesnego dr Wojciecha Chudziaka. W ramach tego projektu wykonano trzy sondaże (dwa na majdanie i jeden na skłonie wału od strony Fosy I) i pięć odwierków geologicznych. Badania te pozwoliły na ustalenie wstępnej chronologii grodziska i procesów, które następowały w jego obrębie w czasach nowożytnych⁶.

Przystępując do badań w 2013 roku zdecydowano się na zastosowanie wykopów liniowych o szerokości 2 m (ryc. 12). Pierwsza linia, na którą składały się wykopy o numerach 1, 2 i 3 (o długości odpowiednio 26,5 m, 4 m i 6 m) przecinała majdan grodziska, Fosę I i Wał I po linii północ-południe. Druga linia, na którą składały się wykopy 4 i 5 (o długościach odpowiednio 8 m i 5 m) przecinała majdan grodziska po osi wschód-zachód. Wykop 1 poszerzono w części północnej do 3 m – było to podyktowane natrafieniem na głęboką piwniczkę i potrzebą zagwarantowania większego bezpieczeństwa w głębokim wykopie. Łączna przebadana powierzchnia wykopów wyniosła 104,5 m².

Stratygrafia stanowiska

W trakcie badań archeologicznych przeprowadzonych w roku 2013 wydzielono łącznie 158 jednostek

⁵ Hoffmann 2006: 12-17; Szczepański 2009: 59-60.

⁶ Chudziak i Bojarski 1996: 1-3.

Tabela 1. Susz, st. 1. Badania w roku 2013. Katalog warstw i obiektów oraz ich zależności stratygraficznych

Numer jednostki	Numer obiektu	Numer wykopu	Polożenie w obrębie stanowiska	Współrzędne x,y/N,E	Opis jednostki stratygraficznej (rodzaj sedymencu, miąższość, zawartość zabytkowa, przypuszczalna funkcja/proces formowania)	Barwa (Munsell)	Pozycja stratygraficzna	
							Znajduje się pod	Znajduje się nad
1	-	1, 2, 3, 4, 5	Całe stanowisko	Całe stanowisko	Darń wraz z warstwą humusową, ciemnej ziemi; miąższość do 5 cm; warstwa horyzontalna występująca na całej powierzchni stanowiska; współczesny poziom użytkowy	2.5YR 3/1	-	2
2	-	1, 2, 3, 4, 5	Całe stanowisko	Całe stanowisko	Ciemna humusowa ziemia, silnie poprzeraстana korzeniami z domieszką gruzu ceglano-gipsowego; miąższość do 15 cm; poziom użytkowy	5YR 3/1	1	5
3	4	1, 5	Majdan	X 63-71; Y 78-80	Przemieszana ziemia, piasek oraz drobiny gruzu ceglano-gipsowego i zaprawy; wypełnisko wkopu instalacyjnego 4	7.5YR 3/2 70%; 7.5YR 4/6 30%	2	4
4	4	1, 5	Majdan	X 63-71; Y 78-80	Płytki rowek biegący w kierunku E-W; szer. ok. 40 cm, gł. ok. 30 cm; wkop instalacyjny pod kabel energetyczny	-	3	5
5	-	1	Majdan	X 62-65; Y 70,9-91,5	Lekko piaszczysta ziemia z dużą domieszką drobnego gruzu ceglano-gipsowego; miąższość do 20 cm; poziom użytkowy	7.5YR 3/3	2	9
6	-	1	Majdan	X 63-65; Y 69,6-71	Pas ciemnej luźnej ziemi z bardzo dużą domieszką zaprawy wapiennej; miąższość do 20 cm; poziom użytkowy	7.5YR 3/3	2	7, 9, 11
7	-	1	Wał grodziska w części S	X 63-65; Y 65-69,3	Piaszczysto-ilasta ziemia z kawałkami gruzu ceglano-gipsowego i drobinami zaprawy wapiennej; miąższość do 20 cm; poziom użytkowy z okresu funkcjonowania grodu / dworu	7.5YR 5/2	8, 11	32
8	-	1	Wał grodziska w części S	X 63-65; Y 66-68,5	Bruk z kawałków cegiel, dachówek i pojedynczych kamieni; miąższość do 10 cm; warstwa rozbiórkowa konstrukcji grodu / dworu	-	2	7
9	27	1, 5	Majdan	X 63-71; Y 70-91,5	Piaszczysta, lekko ilasta ziemia z dużą domieszką gruzu ceglano-gipsowego i zaprawy wapiennej; miąższość do 50 cm; warstwa wyrównująca obszar majdanu po przeprowadzeniu niwelacji 27 (W1)	7.5YR 3/3	5	27
10	-	1	Majdan	X 64,5-65; Y 75,8-76,9	Niewielka, zbliżona do półkola powierzchnia wyłożona kamieniami o śr. 10-15 cm i cegłami	-	5	9
11	-	1	Wał grodziska w części S	X 63-65; Y 69-71	Nieregularny pas piasku przemieszanego z dużą ilością zaprawy wapiennej, gruzu ceglano-gipsowego i dachówek; miąższość do 25 cm; warstwa rozbiórkowa konstrukcji grodu / dworu	10YR 6/2	6	7, 20
12	-	5	Majdan	X 66-71; Y 78-80	Gruboziarnisty i ilasty piasek z drobinami gruzu ceglano-gipsowego i zaprawy wapiennej, cętki „siwej” gliny; miąższość do 100 cm; niwelacja formująca majdan grodziska	7.5YR 5/6	9, 147	19, 148
13	14	5	Majdan	X 67-69; Y 78-80	Tłusta ciemna gleba przemieszana z drobnym piaskiem oraz kawałkami cegiel, szkła i zaprawy; wypełnisko wkopu 14	7.5YR 3/1 50%; 10YR 2/1 25%; 10YR 3/3 25%	149	14
14	14	5	Majdan	X 67-69; Y 78-80	Wkop, w planie kształtu prostokąta, prostokątny w przekroju; gł. 85 cm, szer. 106 cm; współczesny dół śmietnikowy	-	13	2
15	16	5	Majdan	X 68-69; Y 78-79	Naprzemianległe laminacje rudego piasku i szarej ziemi z drobinami gruzu ceglano-gipsowego; wypełnisko wkopu 16	7.5YR 5/6 40%; 7.5YR 4/1 60%	1	16
16	16	5	Majdan	X 68-69; Y 78-79	Wkop, prostokątny w planie, prostokątny w przekroju; szer. ok. 55 cm, dł. ok. 60 cm, gł. ok. 75 cm; współczesny dół śmietnikowy	-	15	2
17	18	5	Majdan	X 66,8-68,2; Y 78-80	Ziemia z fragmentami cegiel i zaprawy wapiennej; miąższość do 70 cm; wypełnisko wkopu 18	10YR 4/4	2, 14	145
18	18	5	Majdan	X 66,8-68,2; Y 78-80	Regularny wkop, prostokątny w przekroju, dłuższy bok ułożony na osi N-S, krawędzie ścian ostre, pionowe, dno płaskie; szer. ok. 130 cm, gł. ok. 110 cm; wkop rozbiórkowy ściany budynku	-	145	9
19	-	5	Majdan	X 67-71; Y 78-80	Sypki piasek; miąższość do 35 cm; niwelacja formująca majdan grodziska	10YR 6/6	12	150
20	21	1	Wał grodziska w części S	X 63-65; Y 69-71	Pas lekko piaszczystej gliny z kawałkami gruzu ceglano-gipsowego i zaprawy wapiennej układającej się na osi E-W; szer. ok. 120 cm; wypełnisko obiektu 21	5Y 6/3	7, 11	21

Tabela 1. Ciąg dalszy

Numer jednostki	Numer obiektu	Numer wykopu	Polożenie w obrębie stanowiska	Współrzędne x,y/N,E	Opis jednostki stratygraficznej (rodzaj sedymencu, miąższość, zawartość zabytkowa, przypuszczalna funkcja/proces formowania)	Barwa (Munsell)	Pozycja stratygraficzna	
							Znajduje się pod	Znajduje się nad
21	21	1	Wał grodziska w części S	X 63-65; Y 69-71	Wkop pod fundament muru przy wale S grodziska; szer. 170 cm, gł. 35 cm	-	20	26, 30, 31
22	22	1	Majdan	X 63-65; Y 73,5-76	Kolisty w planie wkop o ostro schodzących ścianach i niemal płaskim dnie; śr. 230 cm, gł. do 60 cm; prawdopodobnie jama śmiertnikowa	-	23	30
23	22	1	Majdan	X 63-65; Y 73,5-76	Piaszczysta ziemia z domieszką gruzu ceglanego, kawałkami wypalonej polepy i zaprawy; wypełnisko obiektu 22	5YR 4/6	9, 27	22
24	24	1	Majdan	X 63,5-64; Y 77,7-78,4	Dół posłupowy, ovalny w planie, workowaty w przekroju; śr. 25-35 cm, gł. 40 cm	-	25	30
25	24	1	Majdan	X 63,5-64; Y 77,7-78,4	Piaszczysta ziemia z domieszką zaprawy wapiennej i gruzu ceglanego; wypełnisko dolu posłupowego 24	5Y 3/1	27	24
26	-	1	Część S majdanu	X 63-65; Y 70,5-71	Ziemista glina; miąższość do 10 cm; poziom użytkowy z okresu funkcjonowania grodu	7,5YR 5/3	21	30
27	27	1	Majdan	X 63-71; Y 70-91,5	Szerokopiaszczynowa niwelacja związana z rozbiorką obiektów w obrębie zachodniej części majdanu grodziska	-	9	20
28	28	1	Majdan	X 64,2-64,6; Y 84,5-84,8	Dół posłupowy; kolisty w planie, V-kształtny w przekroju; śr. 25 cm, gł. 30 cm	-	29	30
29	28	1	Majdan	X 64,2-64,6; Y 84,5-84,8	Piaszek i zaprawa wapienna przemieszana z ciernią, brązowo-szarozieloną ziemią; wypełnisko dolu posłupowego 28	10YR 5/6	27	28
30	-	1	Majdan i wał grodziska w części S	X=63-65; Y=70-83,5	Ilasty piasek z drobinami gruzu ceglanego i zaprawy wapiennej; miąższość do 100 cm; niwelacja formująca majdan grodziska	7,5YR 6/6	26, 70	31, 40, 150
31	-	1	Wał grodziska w części S	X=63-65; Y=65-72	Twarda, piaszczysto-ilasta glina z pojedynczymi wtrątami szarej czystej gliny; miąższość do 150 cm; depozyt formujący trzon wału grodziska	7,5YR 5/6	32	30
32	-	1	Wał grodziska w części S	X=63-65; Y=65-69	Lekko piaszczysta, przemieszana glina; miąższość do 130 cm; zewnętrzny płaszcz przykrywający wał grodziska w części S, nieco podwyższał wał i przesuwał jego oś nieco na S	5YR 7/6	7	31
33	34	1	Majdan	X=63-63,9; Y=82,3-83,3	Przemieszana ziemia i piasek układające się w naprzemianległe laminacje; wypełnisko wkopu 34	7,5YR 5/6 80%; 7,5YR 3/3 20%	1	34
34	34	1	Majdan	X=63-63,9; Y=82,3-83,3	Regularny wkop; szer. ok. 70 cm, dł. ok. 80 cm, gł. ok. 110 cm; wykop archeologiczny z 1996 r.	-	33	2
35	-	1	Część NW majdanu	X=62-65; Y=84-90,8	Gliniasta i piaszczysta ziemia z dużą domieszką drobin zaprawy wapiennej i drobnego gruzu ceglanego; miąższość do 150 cm; zasypisko piwnicy z wkopu 70	7,5YR 3/4 90%; 10YR 4/2 10%	39	37, 66, 67
36	-	1	Część NW majdanu	X=62,3-63,8; Y=89,3-91,3	Nieregularna plama ciemnej, lekko piaszczystej ziemi przemieszanej z dużą ilością gruzu ceglanego i zaprawy wapiennej; miąższość do 10 cm; poziom użytkowy	5YR 3/2	5	9, 39
37	70	1	Część NW majdanu	X=63,65; Y=83,8-84,3	Próchnicza ziemia ze smugami oliwkowej gliny, ślady po ścianie piwniczki z wkopu 70	2,5YR 3/3 90%; 2,5YR 5/2 10%	35, 38, 65	70
38	70	1	Część NW majdanu	X=62-65; Y=82,7-91,5	Naprzemianległe warstewki piasku i gliny; zasypisko wkopu budowlanego 70	7,5YR 4/3	9, 39	37, 67, 70
39	-	1	Majdan	X=62-65; Y=83,5-91	Lekko piaszczysta, lekko gliniasta ziemia z pojedynczymi drobinkami zaprawy wapiennej i gruzu ceglanego; miąższość do 25 cm; warstwa rozbiorkowa konstrukcji grodu / dworu	7,5YR 4/4	9	35
40	-	1, 5	Majdan	X=65,5-91,5; Y=63-71	Piaszczysta ziemia ze smugami żelazistych wytrąceń i drobinami węgli drzewnych, strop bardzo nieregularny, liczne niewielkie dołki, górniki, kanaliki; miąższość do 25 cm; poziom użytkowy z okresu poprzedzającego budowę wałów	7,5YR 5/1	148, 150	68, 69
41	41	1	Wał grodziska w części S	X=64-64,5; Y=68,5-69	Dół posłupowy, ovalny w planie, U-kształtny w przekroju; śr. 35 cm, gł. 20 cm	-	42	32
42	41	1	Wał grodziska w części S	X=64-64,5; Y=68,5-69	Piaszczysta ziemia; wypełnisko dolu posłupowego 41	7,5YR 4/3	7	41
43	-	4	Majdan	X=76-81; Y=74-76	Przemieszana glina, piasek i ziemia; miąższość do 60 cm; niwelacja formująca majdan grodziska	7,5YR 6/4	48, 55	130, 135

Tabela 1. Ciąg dalszy

Numer jednostki	Numer obiektu	Numer wykopu	Położenie w obrębie stanowiska	Współrzędne x,y/N,E	Opis jednostki stratygraficznej (rodzaj sedimentu, miąższość, zawartość zabytkowa, przypuszczalna funkcja/proces formowania)	Barwa (Munsell)	Pozycja stratygraficzna
						Znajduje się pod	Znajduje się nad
44	44	4	Wał grodziska w części E	X=80,6-82,3; Y=74-76	Wkop rozbiorowy muru 60, w planie szeroki pas, w przekroju głęboka niecka; szer. do 160 cm, gł. do 90 cm	-	57 56, 59
45	128	4	Wał grodziska w części E	X=76-76,5; Y=74,5-75,2	Jasny piasek z domieszką gruzu i dużą domieszką próchną; rozłożony słup w dole posłupowym 128	10YR 4/4	127 128
46	46	4	Majdan	X=76,5-81,5; Y=74-76	Regularny wkop, prostokątny w przekroju, dłuższy bok ułożony na osi zblizonej do NW-SE, krawędzie ścian ostre, pionowe, dno płaskie; szer. ok. 130 cm, gł. ok. 120 cm; wkop rozbiorowy ściany budynku	-	47 51, 53, 58
47	46	4	Majdan	X=76,5-81,5; Y=74-76	Depozyt dachówek i cegieł; miąższość do 60 cm; wypełnisko wkopu 46	2.5YR 4/3	52 46
48	48	4	Wał grodziska w części E	X=79,9-82,1; Y=74-76	Wkop budowlany pod mur 60; w przekroju kształt głębokiej niecki; szer. ok. 125 cm, gł. do 100 cm	-	49 43, 74
49	48	4	Wał grodziska w części E	X=80,9-81,3; Y=74,1-75,2	Deski lub szczapy drewna ułożone wzdłuż części W muru 60 we wkopie 48; być może forma szalunku	-	60 48
50	48	4	Wał grodziska w części E	X=79,9-82,1; Y=74-76	Piaszczysto-ilasta glina z domieszką grudek zaprawy, oblepiąca lico muru 60 we wkopie 48	7.5YR 4/4	44, 56 60
51	-	4	Majdan	X=76-79,4; Y=74-76	Gruz ceglano-wapienny z fragmentami zeszklionej zaprawy wapiennej; miąższość do 20 cm; warstwa rozbiorowa konstrukcji grodu / dworu	-	5, 46 56
52	46	4	Majdan	X=76-82; Y=76-78	Zbita ziemia z fragmentami cegieł, zaprawy wapiennej i węgli drzewnych; miąższość do 90 cm; wypełnisko wkopu 46	10YR 4/3	5 47
53	-	4	Majdan	X=79,1-81,5; Y=74-76	Gruz ceglany z fragmentami zaprawy i pojedynczymi kamieniami; miąższość do 25 cm; warstwa rozbiorowa konstrukcji grodu / dworu	-	5, 46, 58 56, 57
54	-	4	Wał grodziska w części E	X=80,7-84; Y=74-76	Lekko gliniasta ziemia w obrębie wału E grodziska, układająca się w pas szer. ok. 270 cm; miąższość do 20 cm; poziom użytkowy	7.5YR 5/2	2 53, 57, 59
55	-	4	Majdan i krawędź majdanu od strony jeziora	X=76-79,5; Y=74-76	Lekko piaszczysta, lekko gliniasta ziemia; miąższość do 70 cm; niwelacja formująca majdan i krawędź E grodziska	5YR 6/4	80, 132 43
56	-	4	Część SE majdanu	X=77,3-80,7; Y=74-76	Piaszczysta ziemia z domieszką drobin gruzu ceglano i grudek zaprawy wapiennej; miąższość do 30 cm; poziom użytkowy z okresu funkcjonowania grodu / dworu	5YR 4/4	44, 53 50, 55
57	44	4	Wał grodziska w części E	X=80,5-82,3; Y=74-76	Pas ciemnej, przemieszanej ziemi i gliny z kawałkami gruzu ceglano; wypełnisko wkopu 44	7.5YR 5/6	53 44
58	-	4	Majdan	X=78,8-80,3; Y=75,1-76	Ciemna ziemia z drobinami gruzu ceglano; miąższość do 20 cm; warstwa rozbiorowa konstrukcji grodu / dworu	10YR 3/3	5, 46 53
59	-	4	Krawędź majdanu od strony jeziora	X=82-84; Y=74-76	Piaszczysta glina z domieszką drobin gruzu ceglano i zaprawy wapiennej; miąższość do 60 cm; poziom użytkowy z okresu funkcjonowania grodu / dworu	7.5YR 5/6	44, 54 71, 76
60	48	4	Wał grodziska w części E	X=81,2-82,3; Y=74-76	Mur ulożony na osi N-S, zachowany jedynie w części fundamentowej. Budulcem są kamienie o śr. 20-50 cm, przewiązane zaprawą wapienną. Pomiędzy nimi znajdują się fragmenty ceramiki budowlanej (ciegieł i dachówek). Zachowana szer. ok. 90 cm, zachowana wys. ok. 110 cm	-	50 48, 49
61	-	1, 5	Majdan	X=63-67; Y=76-80	Ciemna ziemia ze smugami jasnej gliny; miąższość do 15 cm; niwelacja formująca majdan grodziska	10YR 3/2 90%; 10YR 5/4 10%	30 148
62	-	1	Majdan i obszar poniżej wału grodziska	X=63-64,2 / 64,3-65; Y=70,2-72,1 / 65-66,4	Nieregularna soczewka ziemi z dużą domieszką węgli drzewnych; miąższość do 10 cm; ślady pożaru z okresu poprzedzającego budowę wałów	10YR 5/2	154 40
63	70	1	Część NW majdanu	X=62-65; Y=83,8-91	Gliniane wylepienie drewnianych ścian i elementów piwniczki, obecnie ma formę nieregularnych plam oblepiających spróchniale relikty konstrukcji	2.5Y 4/4	35 66
64	-	1	Obszar poniżej wału grodziska	X=63-65; Y=65-66,8	Szary, lekko ziemisty piasek; calec	2.5Y 5/2	40 151
65	70	1	Część NW majdanu	X=62-65; Y=84-90,7	Gliniasty piasek z pojedynczymi kamieniami o śr. do 10 cm; miąższość do 20 cm; wyłożenie dna piwniczki z wkopu 70	7.5YR 3/4	66 37, 67, 70

Tabela 1. Ciąg dalszy

Numer jednostki	Numer obiektu	Numer wykopu	Polożenie w obrębie stanowiska	Współrzędne x,y/N,E	Opis jednostki stratygraficznej (rodzaj sedymentu, miąższość, zawartość zabytkowa, przypuszczalna funkcja/proces formowania)	Barwa (Munsell)	Pozycja stratygraficzna	
							Znajduje się pod	Znajduje się nad
66	-	1	Część NW majdanu	X=62-65; Y=84-90,7	Próchnicza ziemia; miąższość do 10 cm; ślady po rozłożonej drewnianej podłodze piwniczki z wkopu 70	2.5YR 3/2	63	65
67	70	1	Część NW majdanu	X=62-65; Y=90,2-91	Rozłożone drewno ściany N piwniczki z wkopu 70	7.5YR 4/2	35, 38, 68	70
68	-	1	Majdan	X=62-65; Y=84-90	Cienkie soczewki ciemnej, piaszczystej ziemi z silnymi żelazistymi wytrąceniami; miąższość do 3 cm; poziom użytkowy z okresu poprzedzającego budowę wałów	7.5YR 4/1	40	69
69	-	1, 5	Majdan	X=63-80; Y=69-83,5	Równolegle i skośnie względem siebie wąskie rowki szer. do 5 cm, ściany skośne, dno V-kształtne; wypełnione przemieszaną ciemną, piaszczystą ziemią; ślady orki	10YR 4/2	40	151
70	70	1	Część NW majdanu	X=62-65; Y=82,5-91,5	Duży, głęboki, regularny wkop budowlany pod piwnicę, w planie kształt prawdopodobnie prostokąta, ściany skośne, dno płaskie; szer. 880 cm, gł. 160 cm	-	37, 65, 67	30
71	-	4	Krawędź majdanu od strony jeziora	X=81,8-84; Y=74-76	Ciemna, piaszczysta ziemia z pojedynczymi drobinami gruzu ceglanego i zaprawy wapiennej; miąższość do 50 cm; poziom użytkowy z okresu funkcjonowania grodu / dworu	7.5YR 3/4	77, 126	129
72	75	4	Wał grodziska w części E	X=80,9-81,9; Y=75,5-76	Sypki piasek z kawałkami węgli drzewnych; wypełnisko dołu posłupowego 75	7.5YR 6/3	73	75
73	75	4	Wał grodziska w części E	X=81,3-81,9; Y=75,5-76	Relikt słupa, zastrzony u dołu; śr. ok. 40 cm, zachowana dł. do 74 cm	-	74	72
74	75	4	Wał grodziska w części E	X=80,9-81,9; Y=75,4-76	Lekko zgliniony piasek, miękki, pylasty; wypełnisko dołu posłupowego 75	7.5YR 5/4	48	73
75	75	4	Wał grodziska w części E	X=80,8-81,9; Y=75,4-76	Dół posłupowy, w planie owalny, w przekroju prostokątny; śr. 70-120 cm, gł. 110 cm	-	72	43
76	-	4	Krawędź majdanu od strony jeziora	X=82,8-84; Y=74-76	Ciemna, lekko próchnicza, lekko gliniasta ziemia z kawałkami gruzu ceglanego; miąższość do 20 cm; poziom użytkowy z okresu funkcjonowania grodu / dworu	7.5YR 4/3	59	77
77	-	4	Krawędź majdanu od strony jeziora	X=83,1-84; Y=74-76	Ziemista glina z pojedynczymi kawałkami gruzu ceglanego; miąższość do 20 cm; poziom użytkowy z okresu funkcjonowania grodu / dworu	7.5YR 5/4	76	71, 125
78	-	4	Krawędź majdanu od strony jeziora	X=82-84; Y=74-76	Ciemna, piaszczysta ziemia z pojedynczymi, dużymi kamieniami i kawałkami gruzu ceglanego; miąższość do 20 cm; poziom użytkowy z okresu budowy muru 60	7.5YR 4/3	129	79
79	-	4	Krawędź majdanu od strony jeziora	X=82,1-84; Y=74-76	Ziemista glina z plastrami gliny; miąższość do 20 cm; sedyment z okresu funkcjonowania grodu	7.5YR 5/6 60%; GLEY2 5/5B 40%	78	80
80	-	4	Krawędź majdanu od strony jeziora	X=81,7-84; Y=74-76	Piaszczysta glina z drobinami zaprawy wapiennej; miąższość do 40 cm; sedyment z okresu funkcjonowania grodu	7.5YR 6/4	79	132
81	82	1	Majdan	X=63,8-65; Y=70,4-71,6	W partii spągowej ciemna glina, na dnie żółto-pomarańczowa; wypełnisko obiektu 82	2.5Y 4/1 50%; 7.5YR 4/6 50%	31, 150	82
82	82	1	Majdan	X=63,5-64,1; Y=81,6-82,2	Wkop, owalny w planie, w przekroju kształt głębokiej niecki o nieregularnym dnie; śr. 85-120 cm, gł. do 50 cm; prawdopodobnie jama zasobowa	-	81	40
83	84	1	Majdan	X=63,5-64,1; Y=81,6-82,2	Lekko gliniasta ziemia z domieszką węgli drzewnych; wypełnisko obiektu 84	2.5Y 3/1	150	84
84	84	1	Majdan	X=63,5-64,1; Y=81,6-82,2	Wkop, owalny w planie, V-kształtny w przekroju; śr. 40-50 cm, gł. 30 cm	-	83	40
85	86	1	Majdan	X=63,3-63,6; Y=80,6-80,8	Ziemista glina; wypełnisko dołu posłupowego 86	10YR 3/1	148	86
86	86	1	Majdan	X=63,3-63,6; Y=80,6-80,8	Dół posłupowy, owalny w planie, nieckowaty w przekroju; śr. 17 cm, gł. 7 cm	-	85	40
87	88	1	Majdan	X=64,6-64,9; Y=79,3-79,6	Ziemista glina; wypełnisko dołu posłupowego 88	10YR 3/1	148	88
88	88	1	Majdan	X=64,6-64,9; Y=79,3-79,6	Dół posłupowy, owalny w planie, nieckowaty w przekroju; śr. 19 cm, gł. 9 cm	-	87	40
89	90	1	Majdan	X=63,7-64; Y=78,7-79	Ziemista glina; wypełnisko dołu posłupowego 90	10YR 3/1	148	90
90	90	1	Majdan	X=63,7-64; Y=78,7-79	Dół posłupowy, owalny w planie, nieckowaty w przekroju; śr. 15 cm, gł. 7 cm	-	89	40
91	92	1	Majdan	X=64,5-64,8; Y=78,6-78,8	Ziemista glina; wypełnisko dołu posłupowego 92	10YR 3/1	148	92

Tabela 1. Ciąg dalszy

Numer jednostki	Numer obiektu	Numer wykopu	Położenie w obrębie stanowiska	Współrzędne x,y/N,E	Opis jednostki stratygraficznej (rodzaj sedymencu, miąższość, zawartość zabytkowa, przypuszczalna funkcja/proces formowania)	Barwa (Munsell)	Pozycja stratygraficzna
						Znajduje się pod	Znajduje się nad
92	92	1	Majdan	X=64,5-64,8; Y=78,6-78,8	Dół posłupowy, nieregularnie ovalny w planie, nieckowaty w przekroju; śr. 12 cm, gł. 6 cm	-	91 40
93	94	1	Majdan	X=64,5-64,7; Y=78-78,2	Ziemista glina; wypełnisko dołu posłupowego 94	10YR 3/1	148 94
94	94	1	Majdan	X=64,5-64,7; Y=78-78,2	Dół posłupowy, kolisty w planie, nieckowaty w przekroju; śr. 12 cm, gł. 6 cm	-	93 40
95	96	1	Majdan	X=64,3-64,7; Y=75,8-76,2	Gliniasta ziemia z piaszczystymi wtrąceniami i fragmentami węgli drzewnych; wypełnisko dołu posłupowego 96	5Y 4/1 90%; 5Y 5/4 10%	150 96
96	96	1	Majdan	X=64,3-64,7; Y=75,8-76,2	Dół posłupowy, ovalny w planie, V-kształtny w przekroju; śr. 30-35 cm, gł. ok. 35 cm	-	95 40
97	98	1	Majdan	X=64,5-64,8; Y=75,5-75,8	Ziemista glina; wypełnisko dołu posłupowego 98	10YR 3/1	150 98
98	98	1	Majdan	X=64,5-64,8; Y=75,5-75,8	Dół posłupowy, ovalny w planie, nieckowaty w przekroju; śr. 14-20 cm, gł. 10 cm	-	97 40
99	100	1	Majdan	X=64,1-64,3; Y=75-75,2	Ziemista glina; wypełnisko dołu posłupowego 100	10YR 3/1	150 100
100	100	1	Majdan	X=64,1-64,3; Y=75-75,2	Dół posłupowy, ovalny w planie, nieckowaty w przekroju, śr. 14 cm, gł. 5 cm	-	99 40
101	-	2	I wał zewnętrzny	X=65-67; Y=44-48	Darń; miąższość do 15 cm; współczesny poziom użytkowy	10YR 3/1	- 102, 120
102	-	2	I wał zewnętrzny	X=65-67; Y=44-48	Drobnoziarnisty piasek z domieszką substancji organicznej; miąższość do 25 cm; poziom użytkowy	10YR 3/1 50%; 7.5YR 5/8 50%	101, 110 111
103	-	2	I wał zewnętrzny	X=65-67; Y=44-48	Zbita, przesuszona, twarda glina; miąższość do 70 cm; niwelacja formująca I wał zewnętrzny	7.5YR 5/8	111 113, 116
104	-	3	Fosa	X=65-67; Y=52,5-58,5	Darń; miąższość do 25 cm; współczesny poziom użytkowy	7.5YR 3/2	- 105
105	-	3	Fosa	X=65-67; Y=52,5-58,5	Ciemna, humusowa ziemia z domieszką drobin gruzu ceglanego; miąższość do 30 cm; poziom użytkowy	7.5YR 4/3	104 109, 114
106	-	3	Fosa	X=65-67; Y=54-57	Przemieszana glina, ziemia i piasek z drobinami gruzu ceglanego i zaprawy wapiennej; miąższość do 50 cm; zasypisko fosy	10YR 5/3	114 139
107	144	3	Fosa	X=65-67; Y=54-57	Glina przemieszana z ciemnym mulem; miąższość do 5 cm; poziom użytkowy fosy	10YR 2/2	143 144
108	-	3	Fosa	X=65-67; Y=52,5-58,5	Lekko ilasta glina; calec	GLEY1 6/10GY	137, 138 -
109	-	3	Fosa	X=65-67; Y=52,5-58,5	Glina z ziemistymi wtrątami, silnie poprzeraстana korzeniami; miąższość do 40 cm; poziom użytkowy z okresu funkcjonowania grodu	10YR 4/4	105, 144 136
110	-	2	I wał zewnętrzny	X=66,4-67; Y=44-44,9	Tłusty piasek z domieszką węgla drzewnego, drobin gruzu ceglanego i substancji organicznych; miąższość do 20 cm; poziom użytkowy	10YR 4/2	120 102, 111
111	-	2	I wał zewnętrzny	X=65-67; Y=44-48	Ilasta glina; miąższość do 50 cm; niwelacja formująca I wał zewnętrzny	7.5YR 6/8	102, 110 103
112	-	2	Obszar poniżej I wału zewnętrznego	X=65-67; Y=44-48	Drobnoziarnisty il z wtrątami węgielków; miąższość do 15 cm; poziom użytkowy z okresu poprzedzającego budowę wałów	10YR 6/1	113 115
113	-	2	Obszar poniżej I wału zewnętrznego	X=65-65,5; Y=46,9-47,5	Mokry, tłusty, drobnoziarnisty piasek przemieszany ze spalenizną; miąższość do 10 cm; ślady pożaru z okresu poprzedzającego budowę wałów	10YR 2/1 50%; 10YR 6/1 25%; 2.5YR 8/6 25%	103, 116 112
114	-	3	Fosa	X=65-67; Y=54-57,5	Gliniasta ziemia z domieszką gruzu ceglanego; miąższość do 30 cm; zasypisko fosy	5YR 5/3	105 106
115	-	2	Obszar poniżej I wału zewnętrznego	X=65-67; Y=44-48	Jasny, drobnoziarnisty piasek; calec	2.5Y 8/6	112 119
116	-	2	I wał zewnętrzny	X=65-67; Y=46-48	Jasna glina z domieszką żwiru i drobnych kamieni; miąższość do 30 cm; niwelacja formująca I wał zewnętrzny	7.5YR 7/4	103 113
117	117	2	Obszar poniżej I wału zewnętrznego	X=66,3-66,5; Y=44-44,3	Dół posłupowy, kolisty w planie, nieregularnie V-kształtny w przekroju; śr. 15 cm, gł. 20 cm	-	118 115(112)
118	117	2	Obszar poniżej I wału zewnętrznego	X=66,3-66,5; Y=44-44,3	Drobnoziarnisty piasek z drobinami węgla drzewnego; wypełnisko dołu posłupowego 117	10YR 7/1	113 117

Tabela 1. Ciąg dalszy

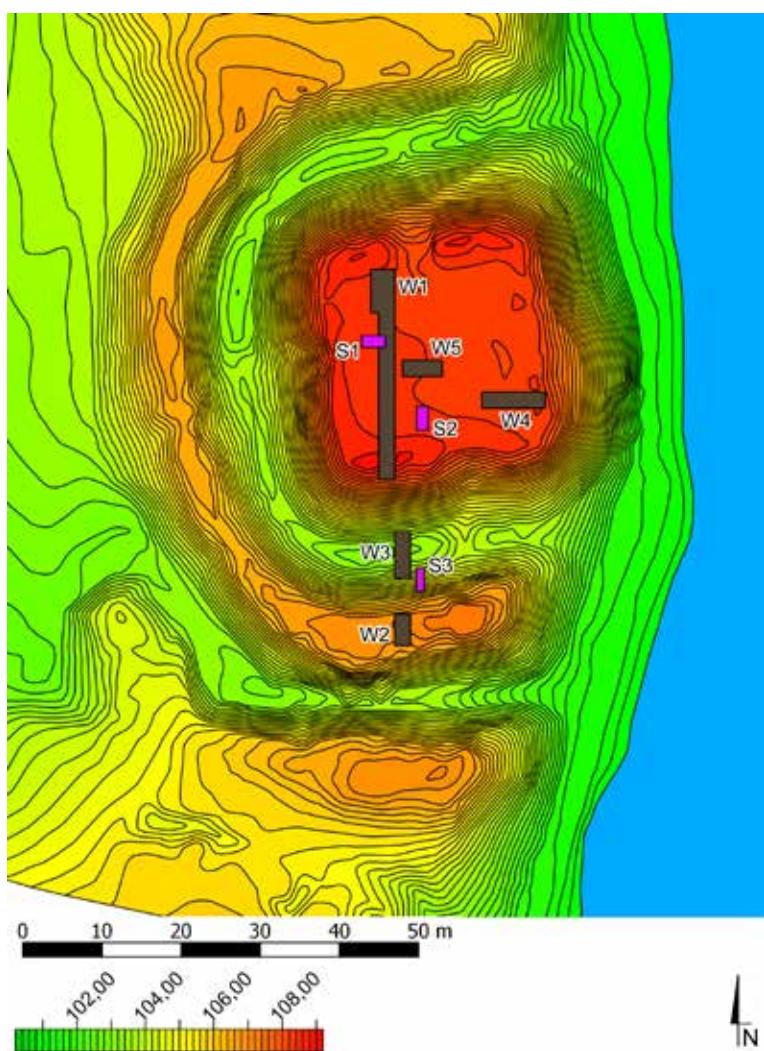
Numer jednostki	Numer obiektu	Numer wykopu	Polożenie w obrębie stanowiska	Współrzędne x,y/N,E	Opis jednostki stratygraficznej (rodzaj sedymentu, miąższość, zawartość zabytkowa, przypuszczalna funkcja/proces formowania)	Barwa (Munsell)	Pozycja stratygraficzna	
							Znajduje się pod	Znajduje się nad
119	-	2	Obszar poniżej I wału zewnętrzny	X=65-67; Y=44-48	Skonsolidowany konglomerat gliny i drobnoziarnistego piasku z pojedynczymi kamieniami o śr. 10-15 cm; calec	10YR 5/8	115	-
120	-	2	I wał zewnętrzny	X=65,1-67; Y=44-46,9	Zbita glina z domieszką luźnej gleby; miąższość do 10 cm; poziom użytkowy	10YR 3/1	101	110
121	122	1	Majdan	X=63,9-64,0; Y=74,4-74,6	Ziemista glina; wypełnisko dołu postępowego 122	10YR 3/1	150	122
122	122	1	Majdan	X=63,9-64,1; Y=74,5-74,6	Dół postępowy, ovalny w planie, U-kształtny w przekroju; śr. 10 cm, gł. 12 cm	-	121	40
123	124	1	Majdan	X=63,5-63,7; Y=74,1-74,2	Ziemista glina; wypełnisko dołu postępowego 124	10YR 3/1	150	124
124	124	1	Majdan	X=63,5-63,7; Y=74,1-74,2	Dół postępowy, kolisty w planie, U-kształtny w przekroju; śr. 10 cm, gł. 11 cm	-	123	40
125	126	4	Krawędź majdanu od strony jeziora	X=83,3-84; Y=75,5-76	Brązowy, tłusty piasek; wypełnisko dołu postępowego 126	10YR 4/3	77	126
126	126	4	Krawędź majdanu od strony jeziora	X=83,3-84; Y=75,5-76	Dół postępowy, kolisty w planie, U-kształtny w przekroju; śr. 34 cm, gł. do 50 cm	-	125	71
127	128	4	Wał grodziska w części E	X=76-76,5; Y=74,6-75,5	Przemieszana ziemia, glina i piasek układające się w naprzemianlegle laminacje; wypełnisko dołu postępowego 128	10YR 6/4	51	45
128	128	4	Wał grodziska w części E	X=76-76,5; Y=74,6-75,5	Dół postępowy, w planie prostokątny o zaokrąglonych narożnikach, w przekroju prostokątny; szer. 90 cm, gł. 160 cm	-	45	55
129	-	4	Krawędź majdanu od strony jeziora	X=81,9-84; Y=74-76	Gliniasta ziemia z kawałkami gruzu ceglanego i grudkami zaprawy wapiennej; miąższość do 40 cm; poziom użytkowy z okresu funkcjonowania grodu / dworu	10YR 5/4	71	78
130	-	4	Majdan	X=76-80,5; Y=74-76	Ziemisty, lekko shumusowany piasek; miąższość do 15 cm; niwelacja formująca majdan grodziska	GLEY 1 6/5GY	43	135, 140
131	-	4	Majdan	X=76-80; Y=74-76	Przemieszana ziemia, glina i piasek; miąższość do 40 cm; niwelacja formująca majdan grodziska	10YR 6/6	43	140, 141
132	-	4	Krawędź majdanu od strony jeziora	X=82,2-84; Y=74-76	Niewielka, cienka soczewka gruzu ceglanego i zaprawy wapiennej; miąższość do 10 cm; sedyment z okresu funkcjonowania grodu	-	80	55
133	-	4	Krawędź majdanu od strony jeziora	X=80,5-82,4; Y=74-76	Szara, piaszczysta ziemia z dużą domieszką spalenizny; miąższość do 15 cm; poziom użytkowy z okresu poprzedzającego budowę wałów	10YR 3/1	135, 141	142
134	-	4	Majdan	X=76-84; Y=74-76	Twarda, zbita, ilasta glina z żelazistymi wytrąceniami; calec	5YR 5/6	142	-
135	-	4	Majdan	X=76,9-82,4; Y=74-76	Piaszczysta, plamista glina; miąższość do 45 cm; niwelacja formująca majdan grodziska	GLEY 2 8/10B 50%; 7,5YR 5/8 50%	43, 130	133, 140
136	-	3	Fosa	X=65-67; Y=52,5-58,5	Gлина z ziemistymi i piaszczystymi przemyciami; miąższość do 40 cm; niwelacja formująca nieckę fosy	2,5YR 5/4	109	137
137	-	3	Fosa	X=65-67; Y=52,5-58,5	Ilasta glina z pojedynczymi kawałkami gruzu ceglanego; miąższość do 35 cm; niwelacja formująca nieckę fosy	7,5YR 6/6 30%; 2,5YR 7/2 70%	136	108, 138
138	-	3	Fosa	X=65-66,5; Y=57,5-58,5	Jasny, sypki piasek; calec	10YR 8/1	137	108
139	-	3	Fosa	X=65-67; Y=54-57	Mulista, ciemna glina z kawałkami gruzu ceglanego; miąższość do 10 cm; poziom użytkowy fosy	10YR 3/3	106	143
140	-	4	Majdan	X=78,1-81,1; Y=74,2-76	Słabo wymieszana ziemia i glina; miąższość do 50 cm; niwelacja formująca majdan grodziska	7,5YR 4/2 40%; 7,5YR 6/6 60%	130, 131, 135	141
141	-	4	Majdan	X=76-81,2; Y=74-76	Piaszczysta, ciemna ziemia; miąższość do 25 cm; poziom użytkowy z okresu poprzedzającego budowę wałów	5YR 4/1	131, 140	133, 142
142	-	4	Majdan	X=76-84,4; Y=74-76	Ilasty, lekko ziemisty piasek; calec	5YR 5/2	133, 141	134
143	-	3	Fosa	X=65-67; Y=54-58	Ziemista glina z kawałkami gruzu ceglanego; miąższość do 30 cm; spływ erozyjny w obrębie fosy	7,5YR 6/4	139	107
144	144	3	Fosa	X=65-67; Y=54-58	Wkop pogłębiający fosę, w przekroju kształtu głębokiej niecki; szer. 415 cm, gł. do 135 cm	-	107	109

Tabela 1. Ciąg dalszy

Numer jednostki	Numer obiektu	Numer wykopu	Położenie w obrębie stanowiska	Współrzędne x,y/N,E	Opis jednostki stratygraficznej (rodzaj sedymentu, miąższość, zawartość zabytkowa, przypuszczalna funkcja/proces formowania)	Barwa (Munsell)	Pozycja stratygraficzna	
						Znajduje się pod	Znajduje się nad	
145	18	5	Majdan	X=66,8-68,2; Y=78-80	Ziemia przemieszana z gruzem ceglany i grudami zaprawy wapiennej; miąższość do 70 cm; wypełnisko wkopu 18	2.5YR 4/2	17	18
146	-	5	Majdan	X=66,5-67,5; Y=78-78,5	Kolista w planie soczewka spalenizny; miąższość do 15 cm; pozostałość współczesnego ogniska	7.5YR 2/1	2	5
147	-	5	Majdan	X=66-71; Y=78-80	Spiaszczena ziemia z drobinami gruzu ceglano-gipsowego i zaprawy wapiennej; miąższość do 50 cm; warstwa rozbiórkowa konstrukcji grodu / dworu	10YR 5/4	9	12
148	-	1, 5	Majdan	X=66-69; Y=78-80	Nieregularne soczewki piasku i gliny; miąższość do 30 cm; niwelacja formująca majdan grodziska	7.5YR 5/4 70%; 2.5YR 6/4 30%	30, 61	40, 150
149	-	5	Majdan	X=66-71; Y=78-80	Soczewka przemieszanej ziemi i gliny; miąższość do 20 cm; pozostałość hałdy powstałej przy kopaniu rowu instalacyjnego 4	5YR 5/3	1	2, 3
150	-	1, 5	Majdan	X=63-70; Y=71,5-84	Nieregularne hałdy ciemnej ziemi z przemyciami rudej gliny; miąższość do 40 cm; niwelacja formująca majdan grodziska	GLEY1 6/5GY	148	40
151	-	1, 5	Majdan	X=63-71; Y=65-91,5	Glina z oliwkowymi odbarwieniami; calec	5YR 5/6 90%; 2.5Y 7/4 10%	69	-
152	-	5	Majdan	X=70-71; Y=80	Wbitý pionowo drewniany kołek; dł. 57 cm, śr. 12 cm; element sceny z 2 poł. XX w.	-	1	149
153	-	1	Majdan	X=63-65; Y=68-69,8	Nieregularny pas ciemnej, lekko piaszczystej ziemi, szer. do 120 cm, równoległy do krawędzi S grodziska; miąższość do 5 cm	10R 4/2	154	40
154	-	1	Obszar poniżej wału grodziska	X=63-65; Y=65-70	Soczewka przemieszanej gliny tworząca niski wał wzduż krawędzi S majdanu grodziska; miąższość do 50 cm; niwelacja formująca majdan grodziska	5YR 5/3	31	62, 153
155	156	1	Część NW majdanu	X=62-65; Y=87,5-88,9	Piaszczysta ziemia z drobnymi kawałkami gruzu ceglano-gipsowego i zaprawy wapiennej; wypełnisko wkopu 156	7.5YR 4/3	9	156
156	156	1	Część NW majdanu	X=62-65; Y=87,5-88,9	Wkop liniowy w kształcie koryta o nieco wklęsłym dnie, ułożony na osi równoległej do krawędzi N grodziska; szer. ok. 100 cm, gł. do 25 cm	-	155	35, 39
157	158	1	Część NW majdanu	X=63,4-64,4; Y=91-91,5	Pylasta glina z pojedynczymi drobinami gruzu ceglano-gipsowego; wypełnisko dołu posłupowego 158	7.5YR 6/6	9	158
158	158	1	Część NW majdanu	X=63,4-64,4; Y=91-91,5	Dół posłupowy, prostokątny w planie, nieregularnie prostokątny w przekroju; wymiary w planie 30 x 85 cm, gł. 150 cm	-	157	38

Tabela 2. Zestawienie obiektów z Fazy I (oprac. R. Solecki)

Rodzaj obiektu	Nr cięcia obiektu	Nr wypełniska obiektu	Wykop	Kształt w planie stropu	Kształt w przekroju	Średnica stropu	Głębokość
Dół posłupowy	86	85	W1	ovalny	nieckowaty	17 cm	7 cm
Dół posłupowy	88	87	W1	ovalny	nieckowaty	19 cm	9 cm
Dół posłupowy	90	89	W1	ovalny	nieckowaty	15 cm	7 cm
Dół posłupowy	92	91	W1	nieregularnie ovalny	nieckowaty	12 cm	6 cm
Dół posłupowy	94	93	W1	kolisty	nieckowaty	12 cm	6 cm
Dół posłupowy	96	95	W1	ovalny	V-kształtny	30-35 cm	ok. 35 cm
Dół posłupowy	98	97	W1	ovalny	nieckowaty	14-20 cm	10 cm
Dół posłupowy	100	99	W1	ovalny	nieckowaty	14 cm	5 cm
Dół posłupowy	117	118	W2	kolisty	nieregularnie V-kształtny	15 cm	20 cm
Dół posłupowy	122	121	W1	ovalny	U-kształtny	10 cm	12 cm
Dół posłupowy	124	123	W1	kolisty	U-kształtny	10 cm	11 cm
Jama zasobowa	82	81	W1	ovalny	głęboka niecka o nieregularnym dnie	85-120 cm	do 50 cm
Jama zasobowa	84	83	W1	ovalny	V-kształtny	40-50 cm	30 cm



Ryc. 12. Plan warstwicowy grodziska w Suszu z zaznaczonymi wykopami badawczymi z roku 1996 (S1-S3) i z roku 2013 (W1-W5) (na podstawie pomiarów J. Błaszczyka, oprac. R. Solecki)

stratygraficznych, które podzielono na 5 głównych faz związanych z użytkowaniem terenu grodziska (tabela 1; ryc. 13).

Calec

W trakcie badań, jako warstwy naturalne zadokumentowano jednostki 64, 151 (W1, 5), 119, 115 (W2), 108, 138 (W3), 134, 142 (W4). Na obszarze majdanu i Wału I są to ilaste piaski koloru oliwkowego, w części stropowej przechodzące w kolor żółty i rudy. Rude, żelaziste wytrącenia widoczne są także w obrębie tych warstw w formie nieregularnych smug. Poniżej tych piasków zalegają pokłady gliny. Glina występuje także miejscowo w obrębie piasków w formie cienkich soczewek. W obrębie Fosy I calec ma podobną strukturę, tyle że tu piaski są drobnoziarniste i bardziej sypkie.

Faza I (ryc. 14)

Fazę I należy łączyć z osadnictwem pruskim. Z okresu tego pochodzą ślady orki 69 (W1, W5) manifestujące się na stropie żółto-rudego calca w formie długich, wąskich bruzd (ryc. 15). Ich wymiary nie są stałe – szerokość to około 3–5 cm, a długość miejscami przekracza 1,5 m. Wypełniskiem ich zagłębień jest ciemna, szara ziemia z pojedynczymi drobinami węgli drzewnych. Nie mają one jednej orientacji i przecinają się zarówno pod kątem ostrym, jak i prostym. Bezpośrednio ponad calcem występuje także wyraźny pokład ziemi z dużą ilością spalenizny 133 (W4), który zarejestrowano w części wschodniej wykopu 4, już na stoku opadającym w kierunku jeziora.

Poziom użytkowy z tej fazy wyznaczają warstwy: 68 (W1), 40 (W1, W5), 112 (W2), 141 (W4). Są to tłuste, szare, piaszczyste ziemie tworzące wyraźny poziom o miąższości dochodzącej do 15 cm, zarejestrowany na całej powierzchni obecnego majdanu i na Wałe I. Jego najwyższy uchwycony punkt, znajdujący się blisko środka obecnego grodziska, osiąga poziom 107,18 m n.p.m. Stąd opada on delikatnie zarówno ku północy, jak i ku południu pod kątem około 2 stopni.

Z poziomem tym związanych jest jedenaście dołów posłupowych i dwa obiekty o nieokreślonej, lecz zapewne zasobowej funkcji (ryc. 16-17; tabela 2). W wykopie 1 obiekty te zarejestrowano dopiero na poziomie warstwy 69, gdyż w planie, na poziomie warstwy 40 nie były uchwycone – ich wypełniska były tej samej barwy co warstwa 40 (W1). Na fakt, że obiekty te związane są z warstwą 40 (W1) wskazuje analiza profilów, na których można dostrzec prawidłowość, że wcięte są one z wysokości stropu warstwy 40. Analogiczna sytuacja dotyczy wykopu 2 i dołu posłupowego 117, który zarejestrowano dopiero na stropie calca 115, a który wcięty był zapewne ze stropu warstwy 112. Doły posłupowe tworzą regularne układy – część jest wspólniowią lub położona pod kątem prostym do tej linii. Odległości pomiędzy sąsiadującymi dołami są względnie stałe i wahają się pomiędzy 65 a 75 cm.

Z okresem tym należy także wiązać pas ciemnej, szarej ziemi 153 (W1) ułożony na osi zbliżonej do wschód-zachód, zidentyfikowany w południowej części majdanu. Jego miąższość miała około 5 cm, ale szerokość dochodziła do 120 cm. Funkcja tej jednostki nie została określona.

Faza II (ryc. 18)

Kolejna faza stratygrafii stanowiska związana jest z początkami osadnictwa krzyżackiego i poprzedzającym je najazdem. Pozostałościami sugerującymi działania militarne mogą być cienkie warstwy ziemne z wyraźnymi śladami spalenizny i węgli drzewnych

62 (W1) i 113 (W2) zidentyfikowane w południowej części majdanu i na obszarze Wału I.

Kolejne wydzielone jednostki tej fazy związane są już z budową grodu. Analiza uwarstwień wskazuje, że przebiegała ona następująco:

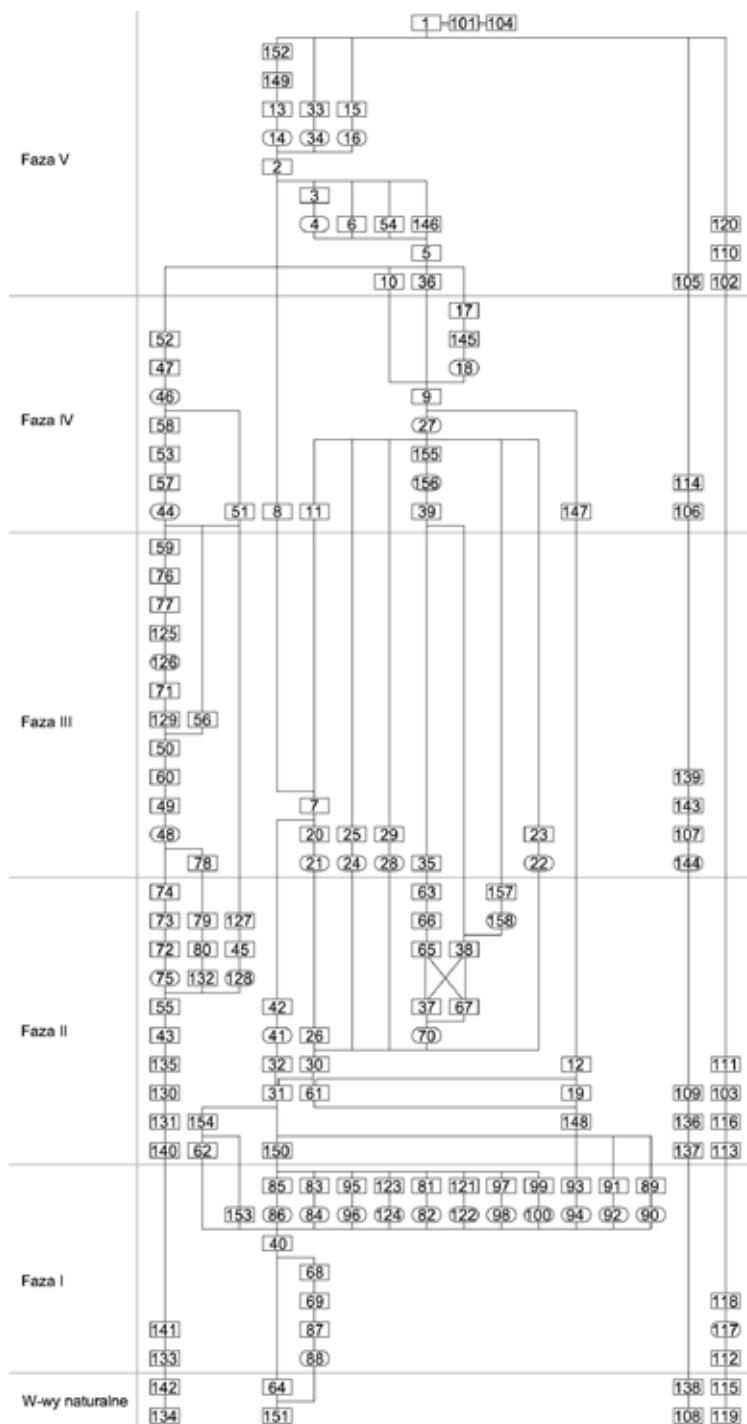
A) Wyznaczenie i oznaczenie w terenie (np. za pomocą kołków i sznurków) granicy majdanu i wałów w ich partii szczytowej.

B) Zerwanie humusu wraz z warstwą podhumusową z obszaru pomiędzy majdanem, a Wałem I i pomiędzy Wałem I a Wałem II (a więc w miejscu fos). W ten sposób jednoznacznie oznaczony został obszar prac. Część urobnka – humusu przemieszanego z gliną i piaskami calcowymi – trafiła na obszar majdanu, jako pierwsza część niwelacji mającej podnieść poziom jego powierzchni, tworząc warstwy 19 (W5), 61 (W1, W5), 130 (W4), 131 (W4), 135 (W4), 140 (W4), 148 (W1, W5), 150 (W1, W5) i 154 (W1). Są one widoczne w profilach ścian wykopów 1, 4 i 5 w postaci przemieszanych, nieregularnych hałd wysokości do 40 cm (ryc. 19, 22-25).

C) Sypanie i formowanie właściwej niwelacji kształtującej plateau majdanu. Materiał na niwelacje pochodził z kopania fosy. Niwelacje te są jednolite i w większości tworzą je ilaste gliny i piaski, oznaczone numerami jednostek stratygraficznych 12 (W5), 30 (W1), 31 (W1), 32 (W1), 43 (W4), 55 (W4), 103 (W2), 111 (W2), 116 (W2), 136 (W3) i 137 (W3). Poziom wnętrza majdanu po usypaniu niwelacji wynosił około 108,0–108,1 m n.p.m. Szczyt wału południowego osiągał około 108,8 m n.p.m. W obrębie fosy w warstwie 137 (W3) natrafiono także na dwa duże kamienie, które mogły pełnić funkcję zabezpieczenia stromego stoku oraz dodatkowej przeszkody.

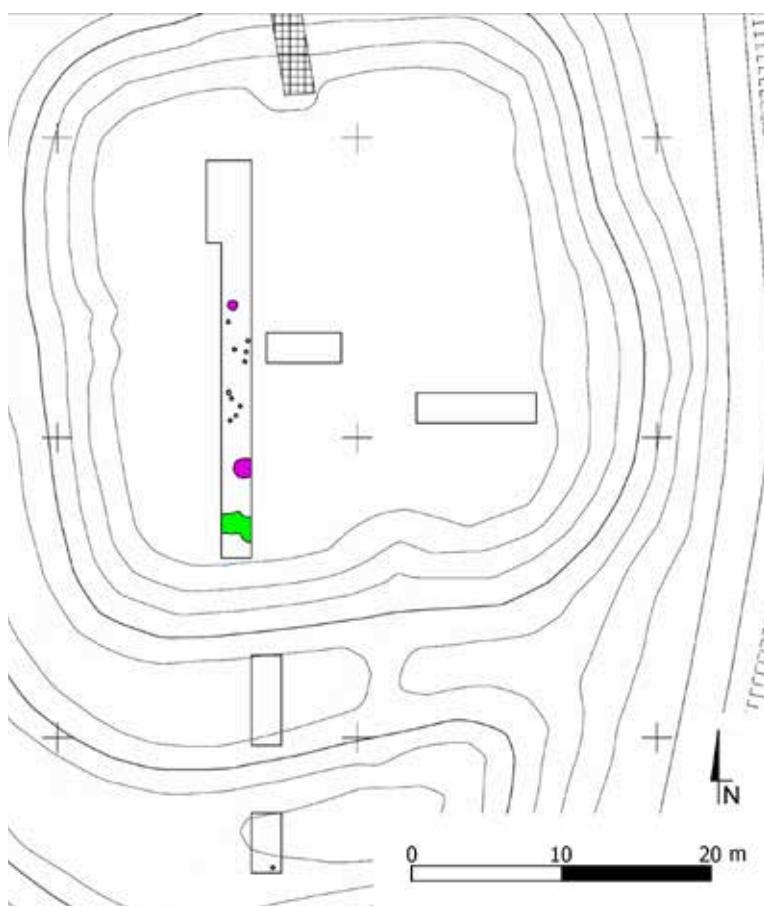
D) Budowa umocnień drewnianego grodu. W strojach usypanych niwelacji zarejestrowano cztery doły posłupowe, znacznej średnicy, które usytyowane były na osi wałów (ryc. 16, 26-27; tabela 3).

Istotną konstrukcją, która powstała w tej fazie jest piwnica, znajdująca się w części północno-zachodniej majdanu, tuż przy głównym wejściu na teren grodu (ryc. 19). Zbudowano ją w szerokopłaszczyznowym wkopie 70 (W1), którego długość ma około 8,8 m, szerokość co najmniej 3 m a głębokość dochodzi do 1,6 m. Wewnątrz wstawiono drewniane ściany – południową 37 (W1) i północną 67 (W1). Ich zachowana wysokość wynosi około 1,2–1,3 m, a wyznaczona przez nie długość piwniczki ma 6,5 m. Wkopalny budowlany zasypano ziemią 38 (W1). Dno piwniczki wylepiono gliną 65 (W1), w której obrębie wystąpiły kamienie średnicy do 10 cm. Warstwa ta tworzyła swego rodzaju klepisko. Na glinie tej zarejestrowano próżnicze ślady rozłożonego drewna 66 (W1), które mogło być zarówno resztką drewnianej podłogi, jak również elementami konstrukcji piwnicy lub budynku, które wrzucono tu w trakcie jego rozbiórki. Resztki te, a także relikty drewnianych ścian nosiły ślady wylepiania gliną 63 (W1).



Ryc. 13. Diagram relacji stratygraficznych (oprac. R. Solecki)

Warstwą użytkową w obrębie grodu jest warstwa 26 (W1), zarejestrowana w zachodniej części majdanu. Jej strop został zniszczony przez młodsze niwelacje, a najwyższy punkt osiąga poziom 108,06 m n.p.m. Warstwami narosłymi w trakcie funkcjonowania grodu poza jego palisadą są warstwy 79 (W4), 80 (W4), 109 (W3) i 132 (W4).



Ryc. 14. Plan grodziska z zaznaczonymi obiektami z Fazy I (oprac. R. Solecki)



Ryc. 15. Ślady orki odnalezione w wykopie 5, na poziomie wiązanym z osadnictwem pruskim (fot. R. Solecki)

Tabela 3. Zestawienie obiektów z Fazy II (oprac. R. Solecki)

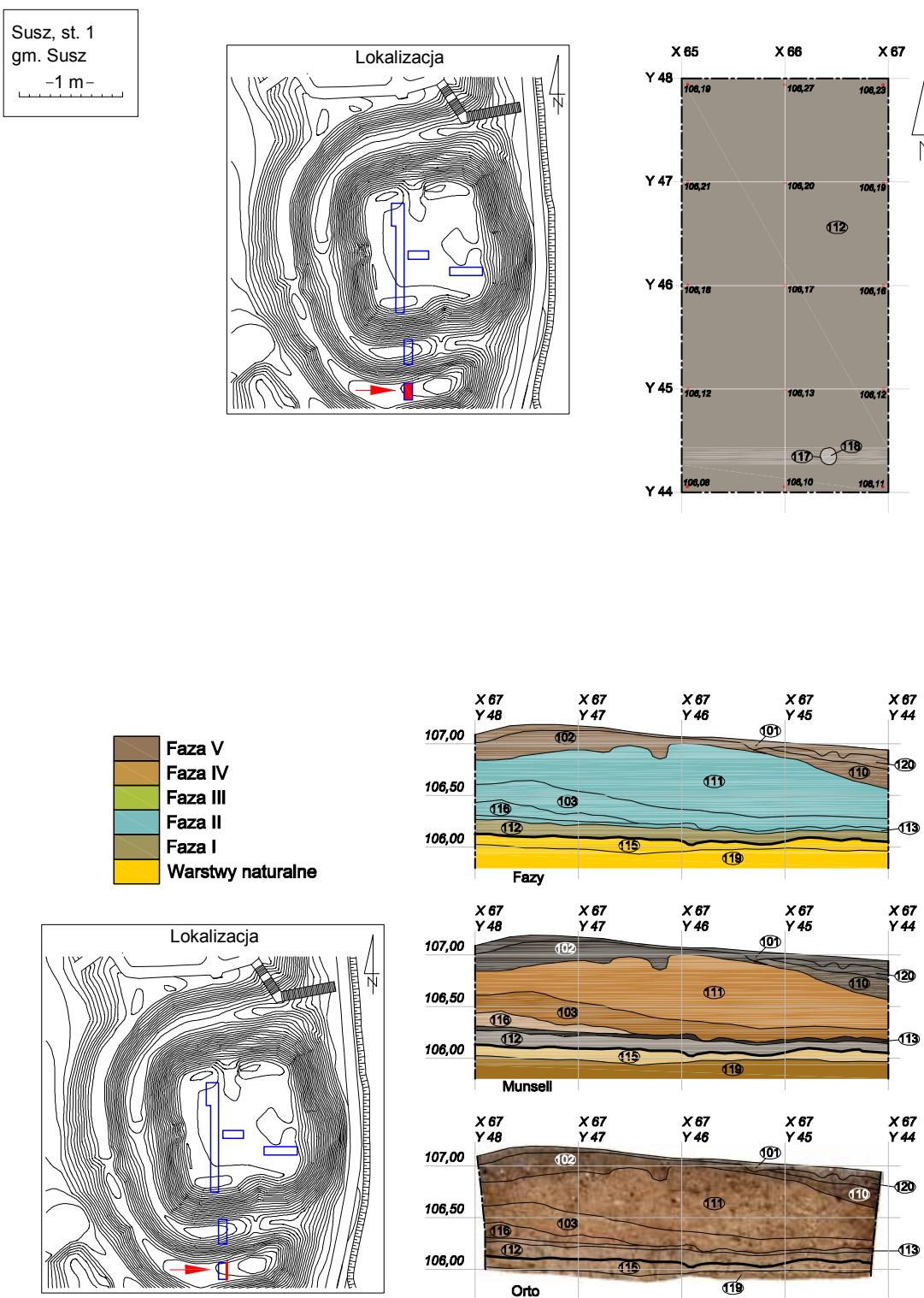
Rodzaj obiektu	Nr cięcia obiektu	Nr wypełniska obiektu	Wykop	Kształt w planie stropu	Kształt w przekroju	Średnica stropu	Głębokość
Dół posłupowy	41	42	W1 Południowy wał majdanu	Owalny	U-kształtny	35 cm	20 cm
Dół posłupowy	75	72, 74 i relikty słupa 73	W4 Na wschodnim wale grodziska	Owalny	prostokątny	70-120 cm; średnica słupa do 40 cm	110 cm; długość słupa do 75 cm
Dół posłupowy	128	127 i relikty słupa 45	W4 Wewnętrzna strona wschodniego wału grodziska	prostokątny z zaokrąglonymi narożnikami	prostokątny	90 cm; średnica słupa do 50 cm	160 cm; długość słupa do 90 cm
Dół posłupowy	158	157	W1 Na północnym wale majdanu	prostokątny	nieregularnie prostokątny	30 x 85 cm	do 150 cm

Faza III (ryc. 20)

Z fazą tą należy łączyć przebudowę starszego grodu, który w tej fazie zyskał m. in. kamiенно-ceglane mury i zaczął zapewne pełnić funkcję ufortyfikowanego dworu.

W trakcie badań zidentyfikowano jedynie mocno zniszczone relikty murów. W części południowej jest

to wkop budowlany 21 (W1), ułożony na osi zbliżonej do wschód-zachód, którego uchwycone wymiary to szerokość około 170 cm i głębokość do 35 cm. Jego dno wyłożono gliną z kawałkami gruzu ceglanego i zaprawy wapiennej 20 (W1). Warstwa ta wylepiała zapewne stopę fundamentu muru, o czym świadczy podobna jednostka odkryta przy lepiej zachowanym murze w części południowo-wschodniej dworu. Tam,



Ryc. 17. Plan wykopu 2 z obiektem datowanym na okres osadnictwa pruskiego (Faza I) oraz profil wschodni wykopu 2 (oprac. R. Solecki)



Ryc. 18. Plan grodziska w Suszu z zaznaczonymi obiektemi z Fazy II (oprac. R. Solecki)

we wkopie budowlanym 48 (W4), ułożonym na osi zblizionejpółnoc-południe, którego uchwycone wymiary to szerokość około 125 cm i głębokość do 100 cm, natrafiono ponadto na formę drewnianego szalunku 49 (W4), który licował od strony wewnętrznej konstrukcję części fundamentowej muru 60 (W4). Kamienie i cegły tego muru spoczywały na rudawej glinie 50 (W4), którą były też oblepione po bokach. Z budową muru można wiązać warstwę 78 (W4), a z okresem gdy funkcjonowała - warstwy 7 (W1), 59 (W4), 71 (W4), 76 (W4), 77 (W4) i 129 (W4). Wszystkie te warstwy odkładały się po zewnętrznej stronie muru. Bardzo duża ich sekwencja została uchwycona od strony jeziora, co może świadczyć o zmianach jakim poddawano stok. Na poziomie stratygraficznym pomiędzy warstwami 71 (W4) i 77 (W4) zarejestrowano także niewielki dół posłupowy 126 (W4) średnicy 35 cm i głębokości do 50 cm, którego wypełniskiem jest warstwa 125 (W4). Znajduje się on w odległości około 1,5 m od muru, a jego rola w tym miejscu nie została ustalona.

W trakcie tej przebudowy zasypano drewnianą piwnicę. Jej wypełniskiem jest przemieszana ziemia i glina z licznym gruzem ceglany i reszkami

zbudowanych konstrukcji drewnianych 35 (W1). W jej miejscu powstała nieokreślona, lekka konstrukcja, po której śladem jest tylko wkop rozbiórkowy 156 (W1), który ułożony jest na osi zblizionej do wschód-zachód. Na obszarze majdanu funkcjonowała także zabudowa murowana, na co wskazują wkopy rozbiórkowe murów fundamentowych, uchwycone w południowo-wschodniej części majdanu.

Z funkcjonowaniem dworu można wiązać trzy obiekty odkryte w obrębie majdanu. Pierwszym jest okrągły w planie wkop 22 (W1), średnicy około 2,3 m i głębokości do 60 cm, o pionowych ścianach bocznych i niemalże płaskim dnie. W jego wnętrzu natrafiono na dużą ilość polepy i węgle drzewne 23 (W1). Był to obiekt spełniający funkcje podczas budowy, a wtórnie wykorzystano go jako śmietnisko. Dwa pozostałe to doły posłupowe 24 (W1) i 28 (W1) średnicy około 25–35 cm i głębokości do 30–40 cm, których wypełniskami są odpowiednio warstwy 25 (W1) i 29 (W1).

Poziom użytkowy wewnętrz murów uchwycono jedynie w wykopie 4, w części wschodniej majdanu, i wyznacza go warstwa 56 (W4). Jej strop został zniszczony przez młodsze niwelacje, a najwyższy uchwycony punkt osiąga poziom 107,83 m n.p.m.

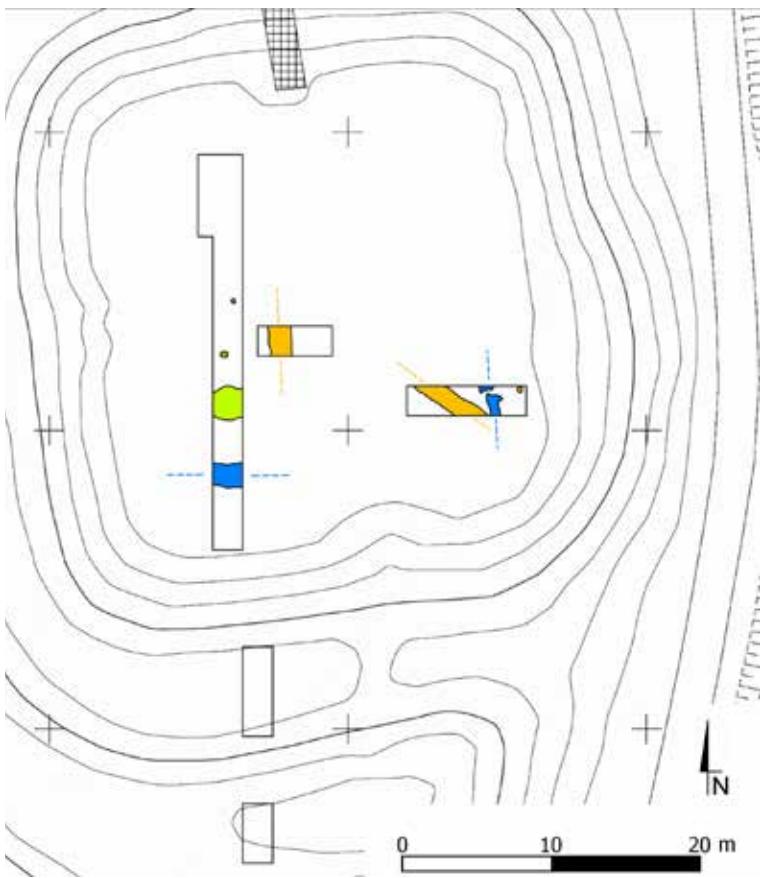
Ślady dbania o stan dworu widać na przykładzie fosy (ryc. 28). W wykopie badawczym pomiędzy wałem majdanu, a Wałem I natrafiono na wkop 144 (W3) wskazujący na jej pogłębianie i czyszczenie. Poziom użytkowy Fosy I, narosły po oczyszczeniu dna ze starszych nawarstwień, reprezentuje warstwę 107 (W3). Warstwę tę częściowo przykrywa glina 143 (W3), która jest najprawdopodobniej spływem ze stoków. Ponad nią wyróżniono kolejny poziom użytkowy 139 (W3).

Faza IV

Faza ta to okres rozbiórki zabudowań i innych konstrukcji z obszaru majdanu (ryc. 21).

Śladami rozbiórki są:

- muru południowego: warstwy 8 (W1) i 11 (W1), tworzące pokład rumoszu ceglano-kamiennego w obrębie południowego wału,
- muru wschodniego: wkop rozbiórkowy 44 (W4), szerokości do 160 cm i głębokości do 90 cm, którego wypełniskiem jest warstwa 57 (W4),
- muru ściany w części południowo-wschodniej majdanu: regularny wkop rozbiórkowy 46 (W4), szerokości około 130 cm i głębokości do 120 cm, którego wypełniskiem są warstwy 47 (W4) i 52 (W4). Podczas rozbiórki tego muru powstały także warstwy 51 (W4), 53 (W4) i 58 (W4) z bardzo dużą ilością gruzu ceglanoego,
- muru ściany w centralnej części majdanu: regularny wkop rozbiórkowy 18 (W5), szerokości około 130 cm i głębokości do 110 cm, którego wypełniskiem są warstwy 17 (W5) i 145 (W5),
- lekkiej konstrukcji w północno-zachodniej części majdanu: płytke korytko 156 (W1) szerokość



Ryc. 20. Plan grodziska w Suszu z zaznaczonymi obiektami z Fazy III (oprac. R. Solecki)

około 1 m i głębokości do 25 cm, którego wypełniskiem jest warstwa 155 (W1).

Materiał do zasypania piwnicy mógł pochodzić z szerokopłaszczynowej niwelacji, za pomocą której obniżono powierzchnię majdanu, zarazem ją rówując. Jej pozostałością jest wkop 27 (W1) i warstwy 39 (W1), 9 (W1, W5), 147 (W5).

Ślady niwelacji stwierdzono także w fosie, która została zasypana gliną przemieszaną z piaskiem i gruzem ceglarnym 106 (W3). Na jej stropie wytworzyła się następnie warstwa namulisk 114 (W3), dużo bardziej miąższa, niż starsze nawarstwienia, co może sugerować, że w tej fazie nie dbano już o stan fosy.

Faza V

Faza ta obejmuje jednostki powstałe po rozbiórce konstrukcji znajdujących się na majdanie. Można je datować na XIX i XX wiek i łączyć z epizodycznymi wydarzeniami mającymi tu miejsce.

Na majdanie warstwami, które można łączyć z tą fazą i datować na XIX-XX wiek są warstwy 5 (W1, W4, W5), 6 (W1), 36 (W1) i 54 (W4). Na szczycie Wału I do tego horyzontu chronologicznego należą warstwy 102 (W2), 110 (W2) i 120 (W2), a w Fosie I - warstwa 105

(W3). Na wiek XX można datować szerokopłaszczynową niwelację 2 (W1, W4, W5).

W trakcie II wojny światowej i po jej zakończeniu na obszarze grodziska rozstawiana była scena⁷. Prawdopodobnie pozostałośćą po niej jest drewniany palik 152 (W5), średnicy około 15 cm oraz skupisko kamieni i cegieł 10 (W1).

Częścią XX-wiecznej infrastruktury jest kabel energetyczny ułożony we wkopie 4 (W1, W5), którego wypełniskiem jest warstwa 3 (W1, W5). Resztką hałdy po wkopie jest warstwa 149 (W5). Na wiek XX można także datować palenisko 146 (W5), w którym natrafiono na współczesne kapsle do butelek oraz dwa wkopy śmietniskowe 14 (W5) i 16 (W5), których wypełniskami są odpowiednio warstwy 13 (W5) i 15 (W5).

Na 1996 rok można datować wkop 34 (W1), którego wypełniskiem jest warstwa 33 (W1). Jest to wykop archeologiczny z badań prowadzonych przez UMK w Toruniu⁸.

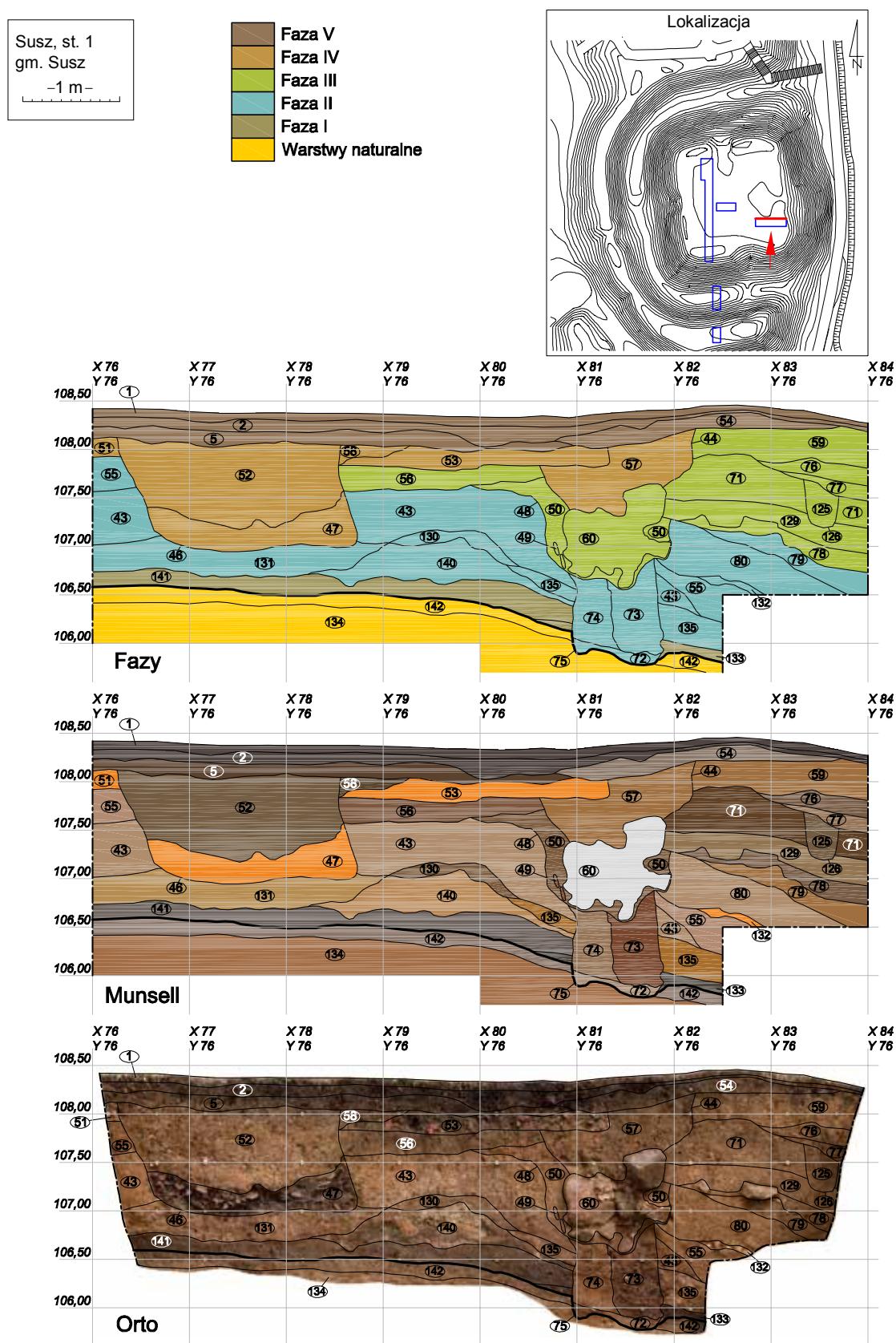
Obecny poziom użytkowy wyznaczają warstwy 1 (W5), 101 (W2) i 104 (W3).

⁷ Zgodnie z ustną relacją jednego z mieszkańców Susza.

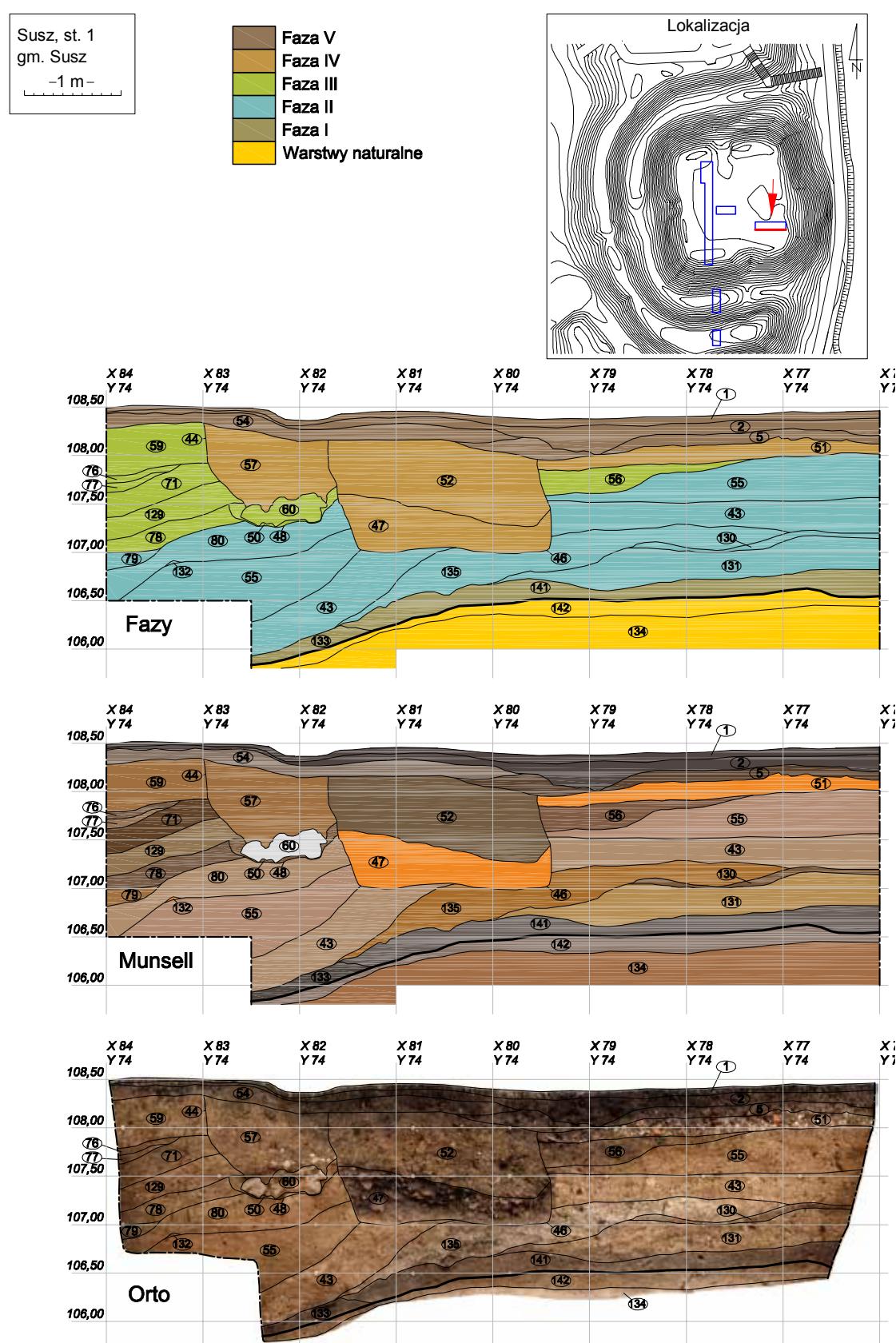
⁸ Chudziak i Bojarski 1996: 1-3.



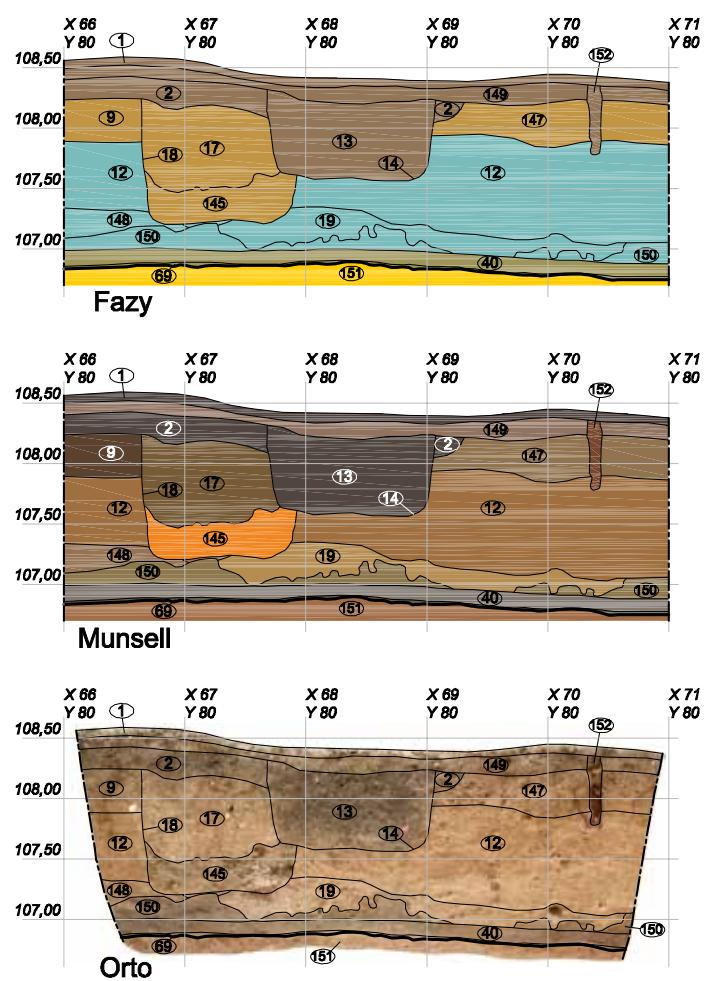
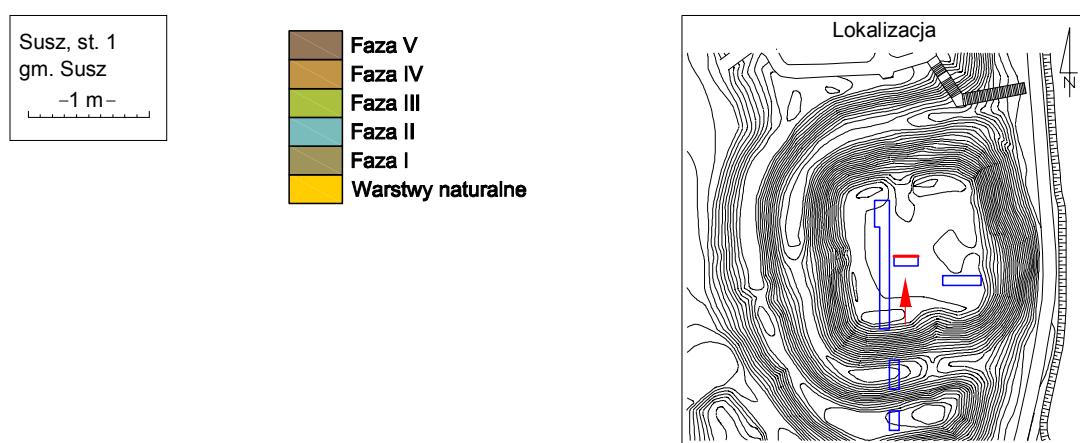
Ryc. 21. Widok wykopu 4 z reliktaً kamiенно-ceglanego muru z widocznymi śladaً drewnianego umocnienia, który został rozebrany niemal do poziomu posadowienia (for. R. Solecki)



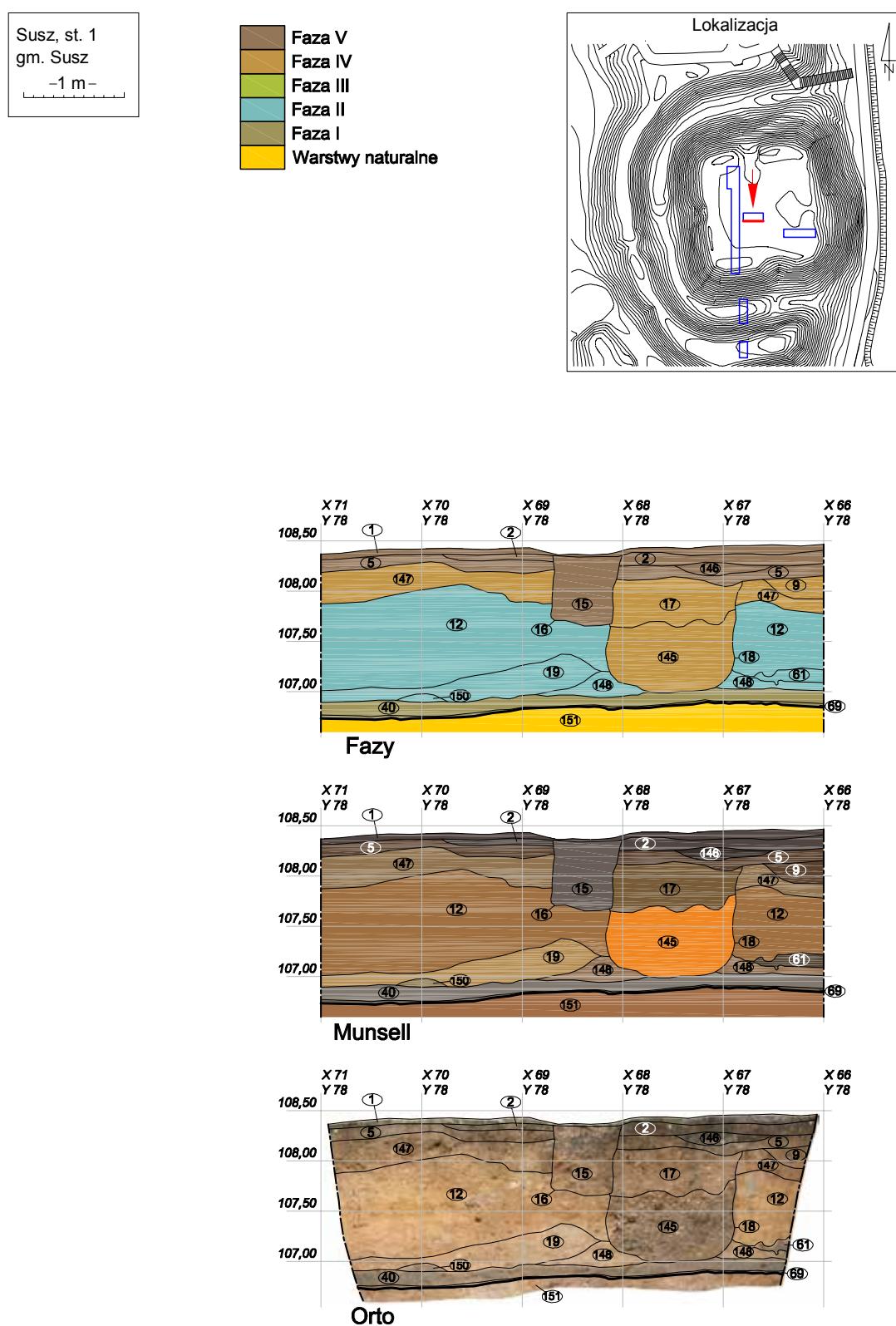
Ryc. 22. Profil północny wykopu 4 (oprac. R. Solecki)



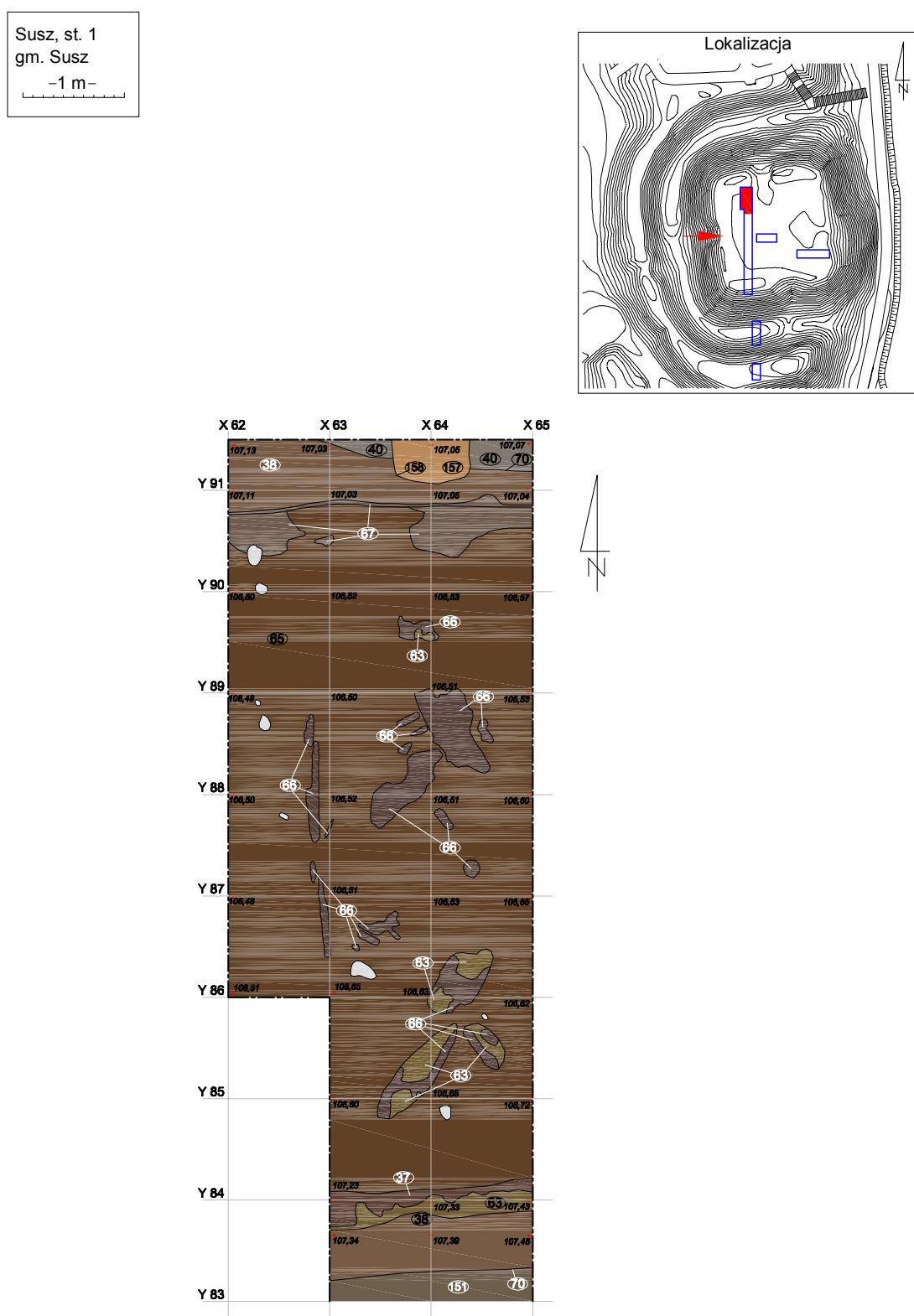
Ryc. 23. Profil południowy wykopu 4 (oprac. R. Solecki)



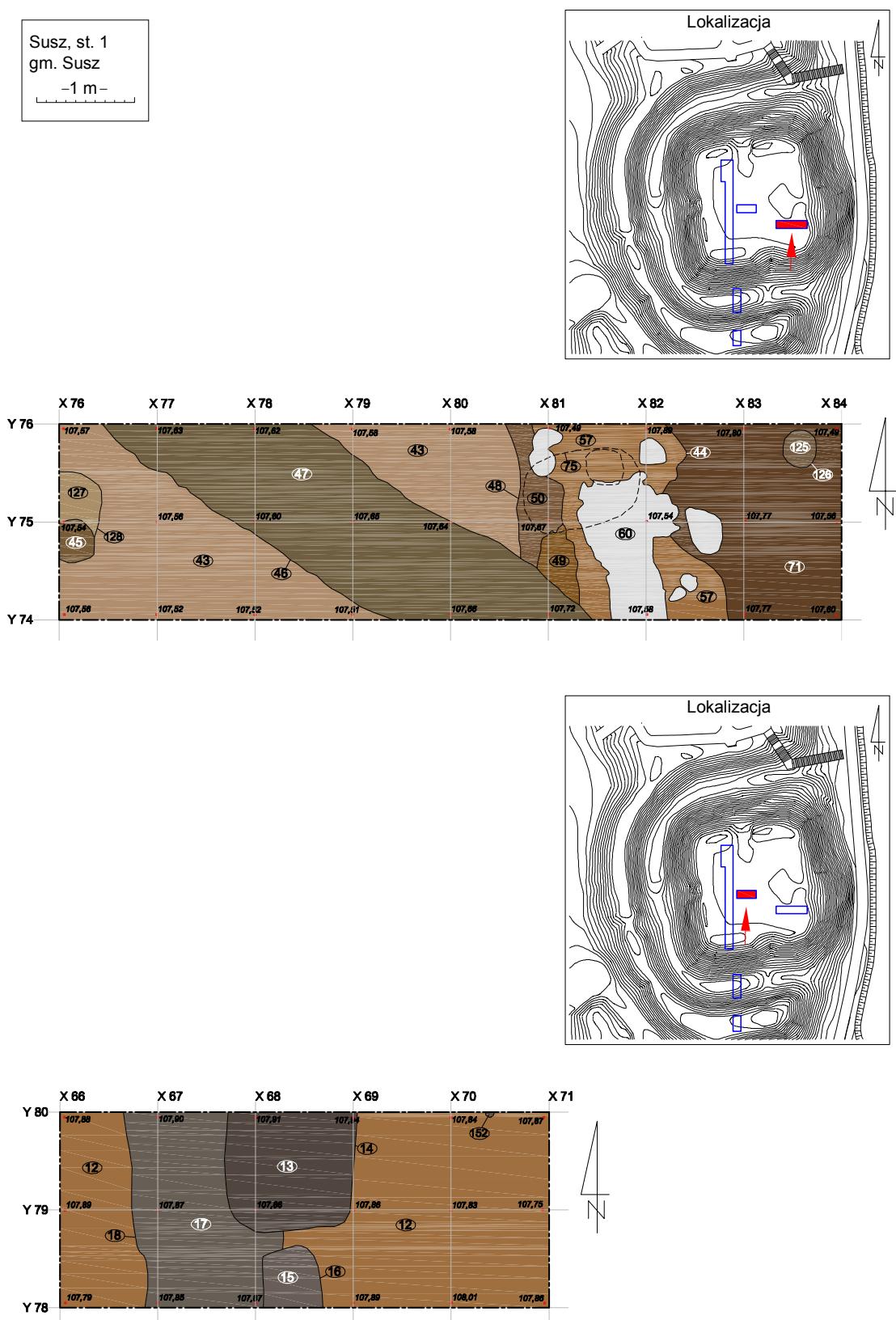
Ryc. 24. Profil północny wykopu 5 (oprac. R. Solecki)

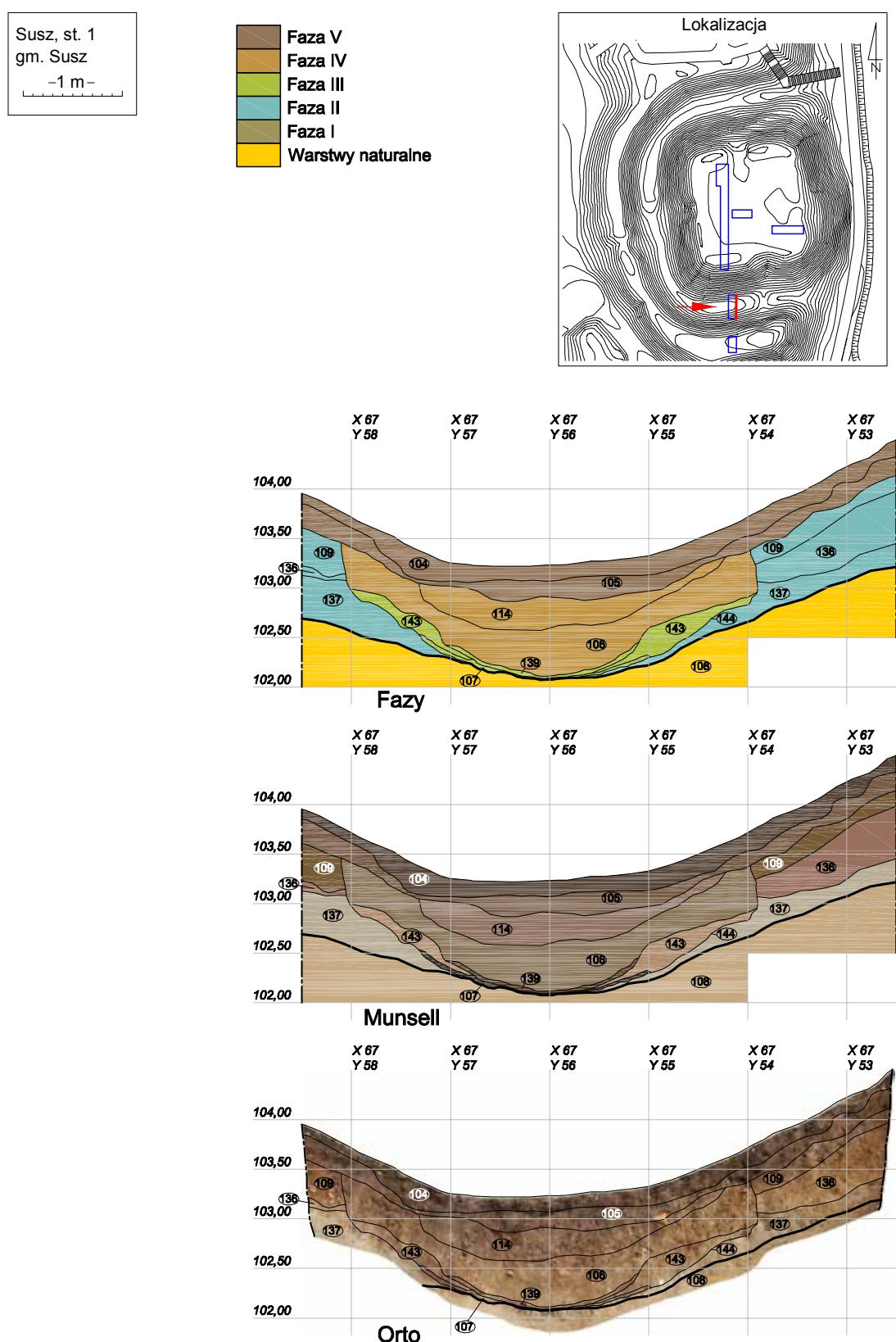


Ryc. 25. Profil południowy wykopu 5 (oprac. R. Solecki)



Ryc. 26. Plan wykopu 1 z odsłoniętymi reliktami piwnicy (Faza II) (oprac. R. Solecki)





Ryc. 28. Profil wschodni wykopu 3 (oprac. R. Solecki)

Zabytki ruchome

Ceramika (tabela 4)

Grupy technologiczno-surowcowe

Materiał ceramiczny podzielono na osiem grup technologiczno-surowcowych (GTS), z których trzy pierwsze stanowią 92,5% całego zbioru, a pozostałych pięć reprezentowana jest przez pojedyncze fragmenty:

1. Ceramika tradycyjna. Ceramika wykonana ze źle wyrobionej masy ceramicznej z dość dużą ilością drobnej domieszki schudzającej – piasku, drobin startego granitu i miki. Grubość ścianki wynosi około 5-7 mm (średnio około 6 mm), a grubość dna do 10 mm. Wypał jest utleniający. Kolor ścianek jest jasnopomarańczowy, pomarańczowy i brązowy. Przełam zazwyczaj trójkolorowy - przejście od koloru powierzchni zewnętrznej, przez kolor ciemny, zazwyczaj szary, do koloru powierzchni wewnętrznej. Powierzchnia zewnętrzna i wewnętrzna jest lekko szorstka z widocznymi śladami obtaczania i zagładzania (tabl. 1). Grupa tej ceramiki jest najliczniejsza w zbiorze z grodziska w Suszu. Zadokumentowano jej łącznie 246 fragmentów, co stanowi około 38% całego zbioru. Tego rodzaju materiał ceramiczny, tzw. ceramikę tradycyjną, można datować na wczesne średniowiecze, zapewne XI-XIII w.

2. Ceramika „siwa”. Ceramika wykonana z dobrze wyrobionej masy ceramicznej z małą ilością drobnej domieszki schudzającej – startego piasku. Grubość ścianki wynosi około 4-9 mm (średnio około 5-6 mm). Wypał jest redukcyjny. Kolor ścianek jest jasnoszary, szary i ciemnoszary. Przełam jest jednokolorowy, w kolorze ścianki. Powierzchnia zewnętrzna jest gładka, często wyświecana, wewnętrzna jest gładka, z widocznymi na niej śladami toczenia i zagładzania (tabl. 2). Grupa tej ceramiki jest drugą najliczniejszą w zbiorze z grodziska w Suszu. Znaleziono jej łącznie 234 fragmenty, co stanowi około 36,1% całego zbioru. Tego typu materiał ceramiczny, tzw. ceramikę „siwą”, można datować na pełne średniowiecze. Chronologicznie najczęściej ten rodzaj ceramiki występuje od około połowy XIII do XV w.

3. Ceramika ceglasta, typ A. Ceramika wykonana z dobrze wyrobionej masy ceramicznej z małą ilością drobnej domieszki schudzającej – startego piasku. Grubość ścianki wynosi około 3-4 mm. Wypał jest utleniający. Kolor ścianek jest jasnopomarańczowy, pomarańczowy i ciemnopomarańczowy. Przełam jest jednokolorowy, w kolorze ścianki. Powierzchnia zewnętrzna jest gładka, wewnętrzna jest gładka z widocznymi na niej śladami toczenia i zagładzania. Powierzchnia naczyń bywa polewana. Kolor polewy po stronie wewnętrznej jest żółty i brązowy, na stronie zewnętrznej - żółty, brązowy i zielony (tabl. 3). Grupa tej ceramiki tworzy trzecią najliczniejszą w zbiorze z grodziska w Suszu. Znaleziono jej łącznie 119 fragmentów, co stanowi około 18,4% całego zbioru. Tego

rodzaju materiał ceramiczny, tzw. ceramikę ceglastą, można datować na późne średniowiecze. Typ ten pojawia się około połowy XV w. i szybko zdobywa popularność, do początku XVI w. wypierając ceramikę „siwą”⁹. Pojedyncze, niewielkie fragmenty posiadają także nieokreślony wzór, być może floralny, wykonany w tej technice. Dość częstym motywem zdobniczym są także pionowe pasy malowane białą glinką na zewnętrznej stronie naczynia, w jego dolnej partii.

4. Ceramika ceglasta, typ B. Ceramika wykonana z dobrze wyrobionej masy ceramicznej z małą ilością drobnej domieszki schudzającej – startego piasku. Grubość ścianki wynosi około 10-12 mm. Wypał jest utleniający. Kolor ścianek jest jasnopomarańczowy, pomarańczowy, ciemnopomarańczowy i brązowy. Przełam jest jednokolorowy, w kolorze ścianki. Powierzchnia zewnętrzna jest najczęściej gładka, ale bywa także szorstka, ścianka wewnętrzna jest gładka z widocznymi na niej śladami toczenia i zagładzania. Podczas badań pozyskano 8 fragmentów tego rodzaju ceramiki, co stanowi 1,2% całego zbioru. Grupa ta ma wiele wspólnego z typową ceramiką ceglastą i jest niejako formą przejściową pomiędzy nią, a ceramiką budowlaną. Prawdopodobnie też można ją datować tak samo, jak wyroby ceglaste, od połowy XV w.

5. Porcelana. Grubość ścianki do 2 mm. Kolor ścianki i przełamu biały. Na powierzchni wewnętrznej występują malowane niebieską farbą motywy floralne i zwierzęce (motyl). Jeden z fragmentów posiada ścianę zewnętrzna pomalowaną na brązowo. Podczas badań pozyskano 7 fragmentów porcelany, co stanowi 1,1% całego zbioru. Wyroby tego typu nie były zapewne znane przed połową XVII w., a bardziej prawdopodobne będzie ich datowanie na przełom XVII i XVIII w.¹⁰

6. Majolika / pseudomajolika. Ceramika wykonana z dobrze wyrobionej masy ceramicznej z małą ilością drobnej domieszki schudzającej – startego piasku. Grubość ścianki wynosi około 6-8 mm. Wypał jest utleniający. Kolor ścianek jest jasnopomarańczowy i pomarańczowy. Przełam jest jednokolorowy, w kolorze ścianki. Powierzchnia zewnętrzna i wewnętrzna jest gładka z widocznymi śladami toczenia. Na ścianie wewnętrznej i zewnętrznej biała angoba pokryta przezroczystym szkliwieniem. Ceramika zdobiona tylko za pomocą malowania. Najprostsze wzory to zielone kropki lub niebieskie dookolne linie występujące zarówno na stronie wewnętrznej, jak i zewnętrznej. Bardziej skomplikowany motyw przypomina falę i malowany jest farbą zieloną i niebieską. Podczas badań pozyskano 18 fragmentów należących do tej grupy, co stanowi 2,7% całego zbioru.

7. Kamionka. Grubość ścianki 4-5 mm. Kolor ścian jest biały, lekko popielaty. Przełam jest jednokolorowy w kolorze ścianki. Powierzchnia zewnętrzna

⁹ Marcinkowski 2013: 245-247.

¹⁰ Marcinkowski 2013: 249-251.

Tabela 4. Zestawienie ilościowe fragmentów ceramiki z grodziska w Suszu, st. 1 (oprac. R. Solecki)

Faza		Brzuśce		Dna		Chronologia		Grupy technologiczno-surowcowe		Typologia		Wylew	Ornament
1	64	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-	-
1	68	17	4	2	5	13	13	4	4	2	5	I_WTIA (4), I_OTIA (2), I_WTIB (1), I_OTIB (1), I_WT3A (1), I_OT3A (1), I_OTIC (1)	I_WTIA (4), I_OTIC (2), I_WTIA (1), I_WTIB (1), I_WT3A (1), I_OTIC (1)
1	81	9	1	2	2	6	6	2	3	3	2	I_WTIA (1), I_WTIB (1)	I_WTIA (4)
1	83	6	1	1	5	5	5	1	1	4	6	I_WTIA (1), I_WTIB (1)	I_WTIA (2), I_OTIC (1)
1	95	16	1	4	60	2	12	12	12	12	16	I_WTIA (1), I_WTIB (1)	-
1	112	6	3	1	7	4	1	3	2	2	3	I_WTIA (1*), I_WT3 (1*)	I_WTIA (1*), I_WT3 (1)
1	121	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-	-
1	141	28	4	4	25	1	23	11	15	1	13	I_WTIA (3), I_WTIB (2), I_WTIC (8)	I_WTIA (3), I_WTIB (2), I_WTIC (8)
2	45	5	3				5	2	3	1	1	I_WTIB (1), I_WTIC (2), I_WTIA (1)	I_WTIB (1), I_WTIC (2), I_WTIA (1)
2	55	2	1				2	2		1	2	-	-
2	63	11	2	2	5		9	9	9	2	11	I_WTIB (1), I_WTIC (1)	I_WTIB (1), I_WTIC (1)
2	74	3	2	1	7		2	2	2	2	11	I_WTIB (1), I_WTIC (1)	I_WTIB (1), I_WTIC (1)
2	80	7	2	1	5		6	5	1	5	2	I_WT2C (1)	I_WT2C (1)
2	127	6	1				4	4			-	-	-
2	130	1					1	10			2	-	-

Tabela 4. c.d.

Tabela 4. c.d.

Wyjewy		Brzusce		Dna		Chronologia		Grupy technologiczno-surowcowe		Typologia	
								Podsyphka	Fragmenty o wypukłosci	Wczesne średniodwiecze	Wylew
4	39	1	1			1	1			-	
4	44	5	2			2	2			-	
4	47	9	11	39	4	3	17	3	1	4	1
4	51	1	1			1	1			-	
4	52	12	5	1	7	9	5	2	4	2	10
4	53	7	2	1	5	6	3	3	6	1	
4	57	9	4	1	5	8	8	1		1	1
4	58	18	7	3	12	1	13	9	1	4	7
4	106	1	1			1	1				
5	1	4	2			3	3		1		
5	2	13	10	2	10	10	7	3	2	1	
5	5	9	7	1	5	6	5	1	1	2	
5	104	8	5	1	5	7	6	1	1	2	
5	humus	145	58	22	205	3	104	71	11	28	4
SUMA	649	229	94	607	14	5	463	250	37	211	8

i wewnętrzna jest generalnie gładka, lekko falista. Jedyna zaobserwowana forma zdobienia to odciski na powierzchni motyw, prawdopodobnie floralny. Podczas badań pozyskano 7 fragmentów kamionki, co stanowi 1,1% całego zbioru.

8. Fajans. Grubość ścianki 4-6 mm. Kolor ścianek jest lekko żółtawy. Przełam jest jednokolorowy w kolorze ścianki. Powierzchnie zewnętrzna i wewnętrzna są gładkie. Ścianki są pokryte szkliwem, zewnętrzne w kolorze białym lub pomarańczowym, a wewnętrzne w kolorze białym. Na ściance zewnętrznej zaobserwowano zdobienie w postaci dookolnych żłobków. Na ściance wewnętrznej z kolei wystąpił malowany niebieską farbą motyw floralny, prawdopodobnie wiśnie. Podczas badań pozyskano 9 fragmentów fajansu, co stanowi 1,3% całego zbioru. Fajans na ten obszar mógł zacząć napływać od około połowy XVII w., jako import z Europy Zachodniej. W Elblągu lokalne manufaktury rozpoczęły produkcję własnych wyrobów zapewne na przełomie XVII i XVIII w.¹¹

Formy naczyń

W badanym zbiorze ceramiki zdecydowana większość fragmentów jest silnie rozdrobniona (tabela 5). 82,4% fragmentów ma poniżej 4 cm średnicy. Fakt ten wpływa na liczbę fragmentów diagnostycznych. Do stworzonej typologii zakwalifikowano tylko materiał z trzech pierwszych grup technologiczno-surowcowych - 47 fragmentów wylewów (7,8% liczby fragmentów z grup 1-3; 23 fragmenty z GTS-1 co stanowi 9,3% fragmentów tej grupy; 17 fragmentów z GTS-2 co stanowi 7,2% fragmentów tej grupy; 7 fragmentów z GTS-3 co stanowi 5,9% tej grupy) i 158 fragmentów z jakąkolwiek formą zdobienia (26,4% liczby fragmentów z grup 1-3; 61 fragmentów z GTS-1 co stanowi 24,7% skorup tej grupy; 73 fragmenty z GTS-2 co stanowi 31,2% skorup tej grupy; 24 fragmenty z grupy GTS-3 co stanowi 20,1% skorup tej grupy).

Typologia (tabela 6) dotyczy wylewów naczyń z próbą określenia ich formy i funkcji:

Typ 1 – wylewy naczyń o esowatym profilu, prawdopodobnie garnków; średnica wylewu waha się w granicach 14-16 cm; dno płaskie lub lekko wklęsłe wykonane na podsypce:

- odmiana A: krawędź wylewu wyoblona, czasami lekko ścianiona, wychylona na zewnątrz (tabl. 1:1-4);
- odmiana B: krawędźścięta na zewnątrz i wychylona na zewnątrz (tabl. 1:5-9).

Typ 2 – wylewy naczyń zaopatrzonych w tzw. okap, prawdopodobnie garnków lub dzbanków; średnica wylewu waha się w granicach 12-25 cm; dno płaskie lub lekko wklęsłe, zarówno ze śladami podsypki, jak i odcinania:

- odmiana A: krawędź wyoblona, wychylona na zewnątrz; po zewnętrznej stronie, około 15 mm poniżej krawędzi wylewu dookolna listwa wysokości około 2-3 mm; kształt wylewu zmienia się nieznacznie na różnych jego odcinkach prawdopodobnie z powodu ręcznego wylepiania, średnica wylewu waha się w granicach 14-16 cm (tabl. 1:10-12);
- odmiana B: krawędź wyoblona, wychylona na zewnątrz; po zewnętrznej stronie dookolna listwa szerokości 15-25 mm pogrubiająca wylew o około 2-3 mm, średnica wylewu waha się w granicach 14-24 cm (tabl. 2:1-3);
- odmiana C: krawędź wyoblona, wychylona na zewnątrz i nieznacznie do wewnętrz; po zewnętrznej stronie dookolna listwa szerokości około 15-25 mm pogrubiająca wylew o około 2 mm, średnica wylewu waha się w granicach 12-25 cm (tabl. 2: 4-6, 11);
- odmiana D: krawędź wyoblona i wyraźnie grubszego od ścianki, lekko wychylona na zewnątrz i do środka, około 15-20 mm poniżej krawędzi wylewu dookolna listwa wysokości około 2-3 mm, średnica wylewu ma 19 cm (tabl. 2:10);
- odmiana E: krawędź wyoblona i wychylona na zewnątrz, a dolna część okapu jest wyraźnie grubszego od ścianki (tabl. 2:12).

Typ 3 – wylew naczynia o krótkiej, cylindrycznej szyjce z pogrubioną krawędzią, lekko wychyloną na zewnątrz i z grzbietem po zewnętrznej stronie na podtrzymanie pokrywki (tabl. 1:13).

Typ 4 – wylew naczynia o prostym profilu, prawdopodobnie kubka, lub głębokiej miski:

- odmiana A: wylew lekko odchylony na zewnątrz, krawędź wyoblona (tabl. 1:14-15);
- odmiana B: wylew lekko odchylony na zewnątrz, krawędź wygnieciona na płasko (tabl. 1:16).

Typ 5 – wylew naczynia o krótkiej szyjce, z szeroką krawędzią wylewu, rozchyloną w kształt przypominający literę „T” i wychyloną na zewnątrz; po stronie zewnętrznej wrąb na pokrywkę; średnica wylewu ma około 13 cm (tabl. 2:7).

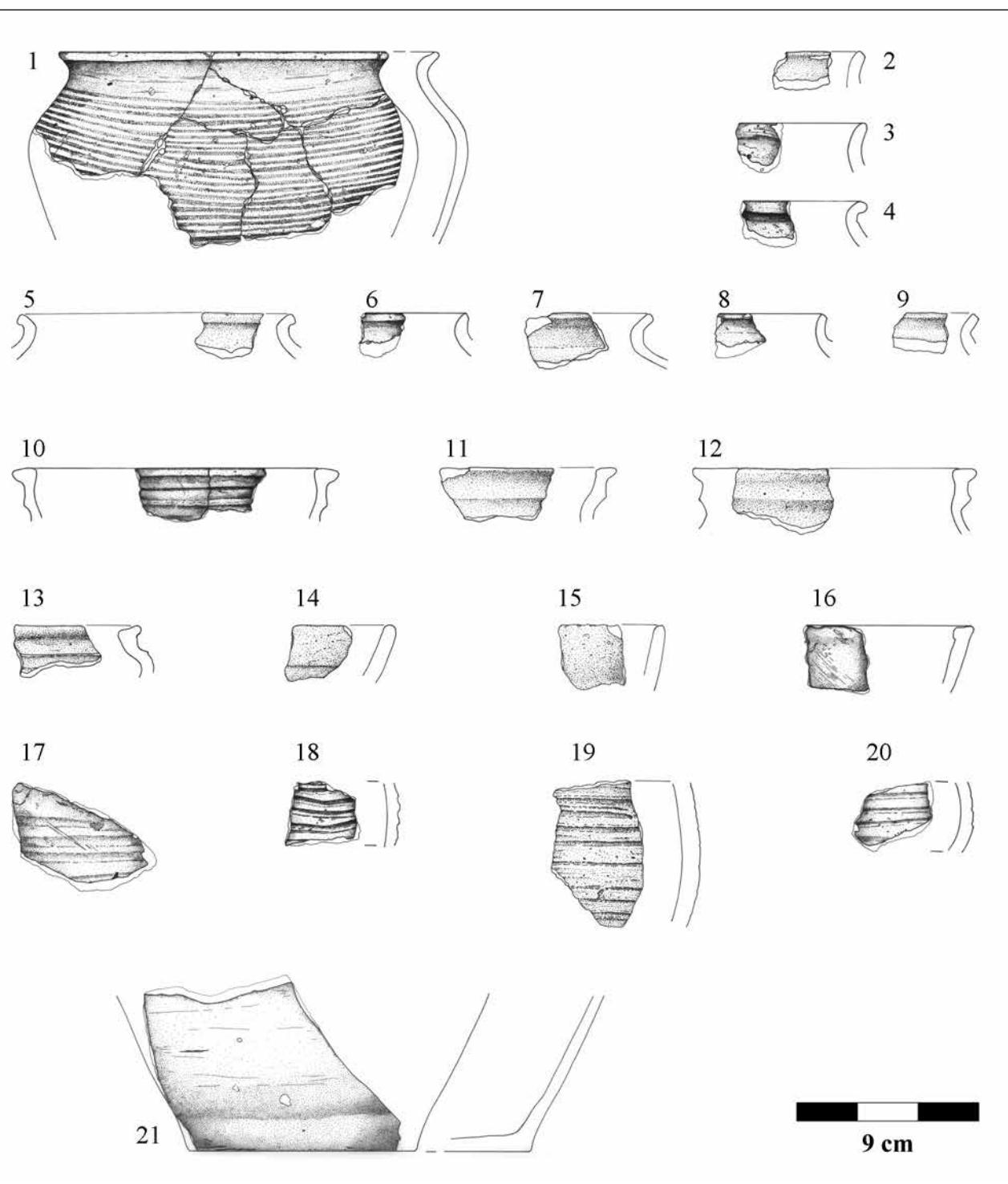
Typ 6 – wylew niskiej miski o płaskim dnie; wylew prosty, krawędź wyoblona, ściana przechodzi bezpośrednio pod kątem prostym w płaskie dno; średnica wylewu i zarazem naczynia ma około 11 cm, a jego wysokość 2,5 cm (tabl. 2:8).

Typ 7 – wylew prawdopodobnie dzbanka lub garnka; krawędź wylewu wyraźnie i ostro odchylona na zewnątrz względem szyjki/brzuśca, średnica wylewu waha się w granicach 14-18 cm (tabl. 2:9; 3:1-3).

Typ 8 – wylew głębokiej misy lub patelni, możliwe jest występowanie ucha:

- odmiana A: wylew prosty, krawędź wylewu lekko zachylona do wewnętrz; średnica wylewu ma około 14 cm (tabl. 2:13; 3:4);

¹¹ Marcinkowski 2013: 249-251.



Tabl. 1. Ceramika tradycyjna (GTS-1) z badań grodziska w Suszu (rys. B. Karch i D. Wach)

odmiana B: wylew prosty, krawędź wylewu lekko wychylona na zewnątrz (tabl. 2:14; 3:5).

Typ 9 – wylew naczynia o profilu zewnętrznym zbliżonym do naczynia esowatego, prawdopodobnie garnka, różnicą jest silnie pogrubiona krawędź wylewu, ścięta na płasko; średnica wylewu ma około 13 cm (tabl. 3:6).

Typ 10 – wylew naczynia o profilu miski z krawędzią lekko odchyloną na zewnątrz, na pełnych nóżkach i z cylindrycznym, pustym uchwytem; grapen; średnica 28 cm (tabl. 3:8-9).

Ornamentyka naczyń

Typ 1 (ornament ryty cienkim rylcem, grzebykiem lub patyczkiem):

- odmiana A: dookolne rowki; wąskie (1-2 mm), płytke, jeden przy drugim o krawędzi lekko zaznaczonej (tabl. 1:17);
- odmiana B: dookolne rowki; wąskie (2-3 mm), płytke, jeden przy drugim o krawędzi wyobloniej, w przekroju kształtu sinusoidy (tabl. 1:18; 2:16; 3:13);
- odmiana C: dookolne rowki; wąskie (2-3 mm), płytke, o wyraźnej krawędzi, występujące w wyraźnych odstępach od siebie (5-15 mm) (tabl. 1:19-20; 2:17-18; 3:14);
- odmiana D: dookolna linia falista; wąska (2-3 mm), płytka linia o wyraźnej krawędzi, wysokość sinusoidy powyżej 1 cm (tabl. 2:14);
- odmiana E: pionowe rowki; wąskie (1mm), wykonane ciasno jeden przy drugim i tworzące dookolny pas (tabl. 2:1).

Typ 2 (wyświecanie):

- odmiana A: wyświetcanie pokrywa całą powierzchnię;
- odmiana B: nieregularne wyświetcanie linie na powierzchni zewnętrznej;
- odmiana C: regularne wzory geometryczne stworzone z wyświetlanych linii.

Typ 3 (stempelkowy):

- odmiana A: stempelek w kształcie litery „V” odbijany tuż obok siebie i obracany o 180°, tworzący dookolne, 2-3 rzędowe pasy (tabl. 2:19);
- odmiana B: stempelek w kształcie trójkąta równoramiennego (podstawa około 6-8 mm, ramiona około 4-5 mm), odbijany obok siebie, tworzący dookolne, 1-3 rzędowe pasy (tabl. 2:20-21);
- odmiana C: stempelek w kształcie małych trójkątów i rombów, odbijanych obok siebie i tworzących zwarte, dookolny pas (tabl. 2:22; 3:15).

Typ 4 (malowany): występuje tylko na ceramice ceglastej i ma formę białych pasów malowanych na zewnętrznej powierzchni naczyń.

Większość zaobserwowanych form i ornamentów jest typowa dla tego obszaru. Analogie dla wszystkich głównych form naczyń ceramiki tradycyjnej – naczyń

esowatych (typ 1), naczyń z krótką cylindryczną szyjką (typ 3) i mis (typ 4) – występują na stanowisku w Węgrach, gm. Sztum, pow. sztumski¹². Analogie dla pojedynczej formy naczyń – naczyń esowatych – znana jest z grodziska w Leszczu, gm. Dąbrówno, pow. ostródzki (naczynia esowate)¹³. Analogie dla ceramiki „siwej” znane są z zamku w Sadłowie, gm. Rypin, pow. rypiński, gdzie występują między innymi naczynia z okapem w wielu odmianach (typ 2), krawędzią wylewu zbliżoną do litery „T” (typ 5) i z wyraźnie wychyloną krawędzią wylewu (typ 7)¹⁴. Takie formy naczyń znane są także z badań zamku w Brześciu Kujawskim, pow. włocławski, gdzie ponadto natrafiono na szeroki wylew ornamentowany linią falistą¹⁵, analogiczny do tego z Susza. Analogie dla ceramiki ceglastej powszechnie można odnaleźć w materiale z Pucka, gdzie występują zarówno garnki / dzbanki (typ 7), jak i misy / patelnie (typ 8). Tam także odnaleziono analogiczny grapen¹⁶, który skądinąd jest także znany ze wspomnianego już Sadłowa¹⁷.

W zbiorze ceramiki z Susza fragmenty zdobione stanowią 24,7% zbioru ceramiki tradycyjnej, 31,2% zbioru ceramiki „siwej” i 20,1% zbioru ceramiki ceglastej. Najczęstszym zdobieniem jest ornament ryty – 107 fragmentów, 67,7% zbioru fragmentów zdobionych – z dominującą formą dookolnych, prostych, równoległych względem siebie żlobków, które występują we wszystkich trzech omawianych grupach technologiczno-surowcowych. Zdecydowanie rzadziej występowała linia falista, którą zaobserwowano na 4 fragmentach z wszystkich trzech omawianych grup, a pionowe żlobki tworzące dookolny pas zaobserwowano tylko na fragmencie ceramiki „siwej”. Drugi typ zdobień, który wystąpił na fragmentach z wszystkich trzech grup to ornament stempelkowy. Wystąpił on na 22 fragmentach, co stanowi 13,9% zbioru fragmentów zdobionych. Poza tym dwa typy zdobień są charakterystyczne dla poszczególnych grup technologiczno-surowcowych. Wyświecanie występuje na ceramice „siwej”, a różne jego odmiany zaobserwowano na 21 fragmentach, co stanowi 13,3% zbioru fragmentów zdobionych. Na zewnętrznej powierzchni naczyń ceglastych występują z kolei malowane białą glinką pionowe pasy, które zaobserwowano na 8 fragmentach, co stanowi 5% zbioru fragmentów zdobionych.

Interesującą cechą zbioru ceramiki z Susza jest występowanie w obrębie ceramiki tradycyjnej form nawiązujących do charakterystycznej formy ceramiki „siwej”, a dokładniej do naczyń z wylewem zaopatrzo-

¹² Haftka i Wadyl 2015: 82-129.

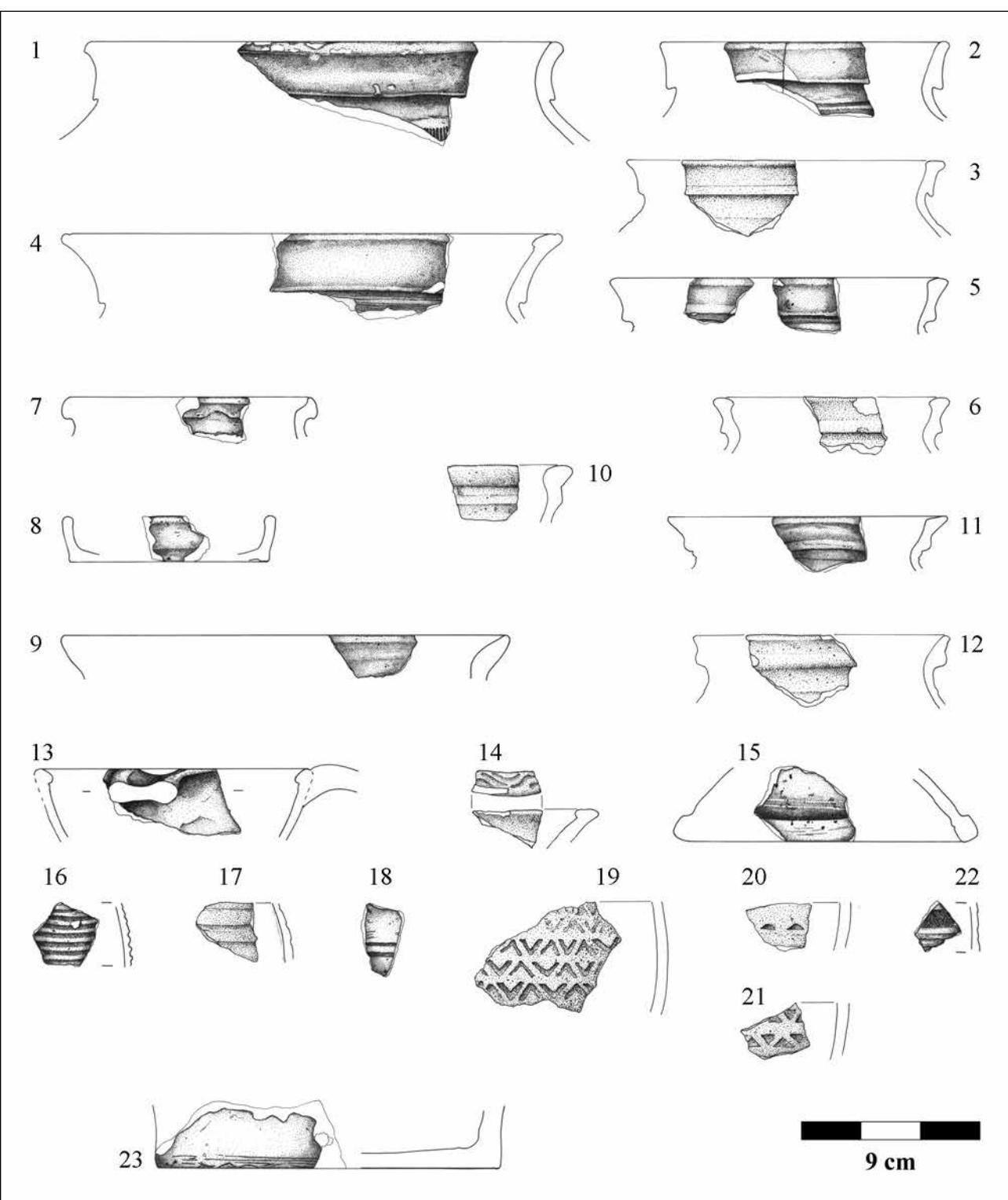
¹³ Marciniak-Kajzer 2006: 121-144.

¹⁴ Dziubek 1988: 121-146.

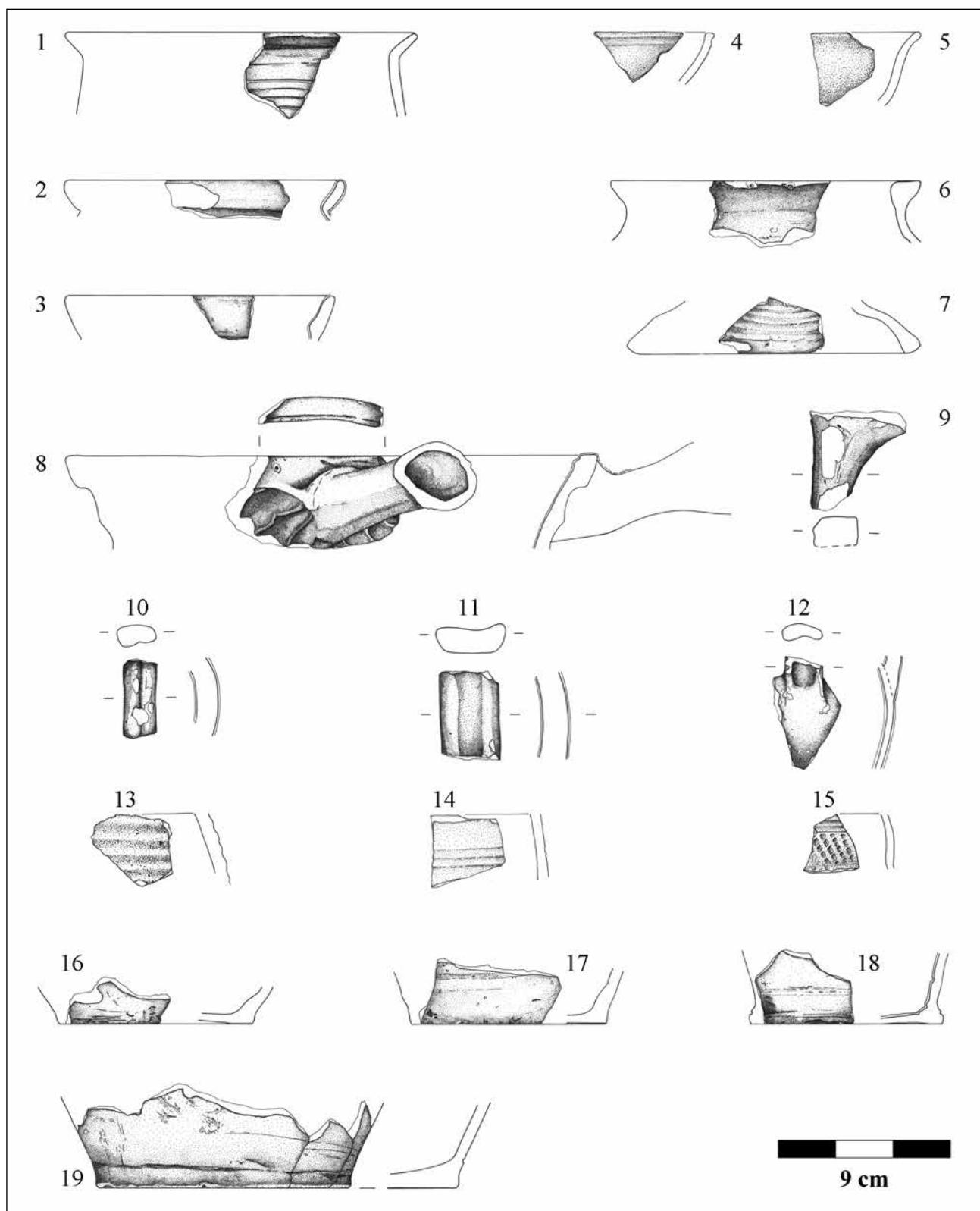
¹⁵ Kapusta 1987: 131-166.

¹⁶ Starski 2009: 195-284.

¹⁷ Dziubek 1988: 121-146.



Tabl. 2. Ceramika siwa (GTS-2) z badań grodziska w Suszu (rys. B. Karch i D. Wach)



Tabl. 3. Ceramika ceglasta, typ A (GTS-3) z badań grodziska w Suszu (rys. B. Karch i D. Wach)

Tabela 5. Fragmentacja i erozja fragmentów ceramiki z grodziska w Suszu, st. 1 (oprac. R. Solecki)

Faza	Jednostka stratygraficzna	Wykop	Kategorie wielkościowe [cm]													Stopień erozji				RAZEM	
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	0	I	II	III		
1	40	1 i 5	7	19	6	5		1								1	9	27	1	38	
1	64	1		1													1			1	
1	68	1		6	5	5	1										3	8	6	17	
1	81	1		2	2	4	1										1	8		9	
1	83	1	1	2	2	1											2	4		6	
1	95	1		3	1	2	2	3	1	3		1					16			16	
1	112	2	2	1	2	1											1	2	3	6	
1	121	2		1													1			1	
1	141	4	1	11	11	4	1										1	7	20	28	
2	45	4	0	2		1			1	1							5			5	
2	55	4		2													1	1		2	
2	63	1	1	5	3	1	1										1	10		11	
2	74	4			2				1								3			3	
2	80	4		3	2	1		1									5	2		7	
2	127	4		3	2	1											1	5		6	
2	130	4				1											1			1	
2	135	4				2			1								3			3	
2	140	3			2	1											3			3	
3	7	1					1										1			1	
3	23	1		5	13	7	2		1								16	12		28	
3	25	1			1												1			1	
3	35	1		13	14	5	8	3	2		3					1	38	10	1	49	
3	50	4	1	8	2	3	1										15			15	
3	56	4	1	7			1										7	2		9	
3	71	4		2	1				1								1	3		4	
3	107	3		1	1	1	1									1	3		4		
3	125	4		1													1			1	
3	129	4	1	9	1	4	5	2	2								22	2		24	
4	8	1		2		3	5		2			1					10	2	1	13	
4	9	1	1	5	2	9	3		1								15	6		21	
4	11	1		1													1			1	
4	17	5	4	19	10	6	7			2	1						39	10		49	
4	39	1			1												1			1	
4	47	4	2	11	14	6		1									26	8		34	
4	51	4			1												1			1	
4	52	4		7	5	4	2	1									16	3		19	
4	57	4	2	3	4	1		1	1	1							9	4		13	
4	58	4	3	3	6	4	1		1							2	10	6		18	
4	106	3			1												1			1	
4	114	2	1	2		1	1										2	2	1	5	
5	1	1	1	1		1	1										3	1		4	
5	2	1		5	5	2	1										10	3		13	
5	5	1	2	1	2	4											7	2		9	
5	104	2 i 3	3														1	2		3	
humus			48	9	39	41	30	8	7	9		1		1			2	95	44	4	145
SUMA				43	206	165	121	53	21	24	5	6	2	2		1	7	404	197	41	649

Tabela 6. Zestawienie liczb fragmentów naczyń przypisanych do poszczególnych wydzielonych typów (oprac. R. Solecki)

	GTS 1	GTS 2	GTS 3
Typ 1 (A)	5		
Typ 1 (B)	6		
Typ 2 (A)	5		
Typ 2 (B)		3	
Typ 2 (C)		6	
Typ 2 (D)		1	
Typ 2 (E)		1	
Typ 3	1		
Typ 4 (A)	4		
Typ 4 (B)	1		
Typ 5		1	
Typ 6		1	
Typ 7		3	4
Typ 8 (A)		1	2
Typ 8 (B)		1	1
Typ 9			1
Typ 10			1

nym w okap. Te pojedyncze egzemplarze skatalogowane jako typ 2A wykonane są w technice charakterystycznej dla ceramiki tradycyjnej, lecz glina wydaje się być schudzana za pomocą drobniejszej domieszki mineralnej, tak by osiągnąć gładszą powierzchnię. Dodatkowo, w zbiorze ceramiki „siwej” występują pojedyncze fragmenty „niedosiwione”. Oba te fakty mogą sugerować uchwycenie w Suszu okresu przejściowego pomiędzy ceramiką tradycyjną a „siwą”. Nie można wykluczyć, że po zajęciu Susza przez zakon krzyżacki, krzyżacy rzemieślnicy zaczęli nauczać lokalnych garncarzy nowych technik wypału. Stąd też współwystępowanie w obrębie jednego horyzontu chronologicznego form archaicznych i zaawansowanych technologicznie.

Zabytki metalowe

Liczny, obejmujący 116 zabytków, ale niezróżnicowany zbiór znalezisk z grodziska w Suszu tworzą zabytki metalowe, z których aż 96 (83,5%) to gwoździe żelazne. W obrębie tego zbioru tylko 1 zabytek (0,8%) pochodzi z Fazy I, 8 zabytków (6,9%) - z Fazy II, 37 zabytków (32,2%) - z Fazy III, 33 zabytki (28,7%) - z Fazy IV, 12 zabytków (10,5%) - z Fazy V, a 24 zabytki (20,9%) odnaleziono na hałdzie powstałe po mechanicznym odhumusowaniu wykopów. Zbiór ten można podzielić na grupy: 1- militaria, 2- narzędzia i przedmioty codziennego użytku, 3 - numizmaty. Pięć przedmiotów (tabl. 4:1-5), ze względu za zły stan zachowania i zachowanie tylko w niewielkim fragmencie, nie zostało określonych i nie przypisano ich do żadnej z grup.

Do grupy militariów należy pięć żelaznych grotów beltów do kuszy z mocowaniem za pomocą trzpienia. W trzech z nich trzpień jest wyraźnie wyodrębniony od ostrza (tabl. 4:8-10), a w dwóch przejście pomiędzy

Tabela 7. Zestawienie typów ornamentów (oprac. R. Solecki)

	GTS 1	GTS 2	GTS 3
Typ 1 (A)	22	1	
Typ 1 (B)	15	16	4
Typ 1 (C)	22	13	9
Typ 1 (D)	1	1	2
Typ 1 (E)			1
Typ 2 (A)			11
Typ 2 (B)			9
Typ 2 (C)			1
Typ 3 (A)			15
Typ 3 (B)	1	3	
Typ 3 (C)		2	1
Typ 4			8

trzpieniem a ostrzem jest płynne (tabl. 4:11-12). Pomimo tych różnic reprezentują one jeden typ – typ II wg A. Nadolskiego¹⁸. Trzy groty znajdowały się na wtórnym złożu, dwa w warstwach niwelacyjnych, a jeden na hałdzie z odhumusowywania wykopu 1. Dwa groty (tabl. 4:8-9) znalezione natomiast w warstwie użytkowej narosły w trakcie Fazy II po zewnętrznej stronie palisady od strony jeziora. Może to oznaczać, że od tej strony nastąpił w przeszłości jeden z ataków. Jest to dość często występujący typ zabytku, znany m.in. z założeń obronnych w Kurzętniku, pow. nowomiejski¹⁹, w Słoszewach, gm. Bobrowo, pow. brodnicki²⁰, czy w Plemiętach, gm. Gruta, pow. grudziądzki²¹.

W grupie narzędzi i przedmiotów codziennego użytku najliczniejszy zbiór tworzą gwoździe. Sklasyfikowano je na podstawie zmodyfikowanej typologii opracowanej przez B. Gierlacha dla materiałów z badań starówki warszawskiej. Zbiór tamten porównywano z zabytkami między innymi z Gdańskiego i datowanymi na XIII-XVIII w.²² W materiale z Susza nie analizowano długości gwoździ, ze względu na ich w większości fragmentaryczne zachowanie. Typologię opartą na różnicach w formowaniu główk. Zaproponowana klasyfikacja dzieli gwoździe na 8 typów:

Typ 1 – główka w rzucie owalna (typ ten odpowiada generalnie typowi E1 wg Gierlacha, tam datowanie na około XIII-XV w.):

- odmiana A: główka w przekroju płaska (tabl. 5:1-2);
- odmiana B: główka w przekroju półkolista, kolistą częścią do góry (tabl. 5:3-4).

Typ 2 – gwoździe bez wyodrębnionej główk. koniec przeciwny ostrzu ma lekko rozbitą powierzchnię (typ ten odpowiada generalnie typowi A wg Gierlacha, tam datowanie na około XIII-XV w.):

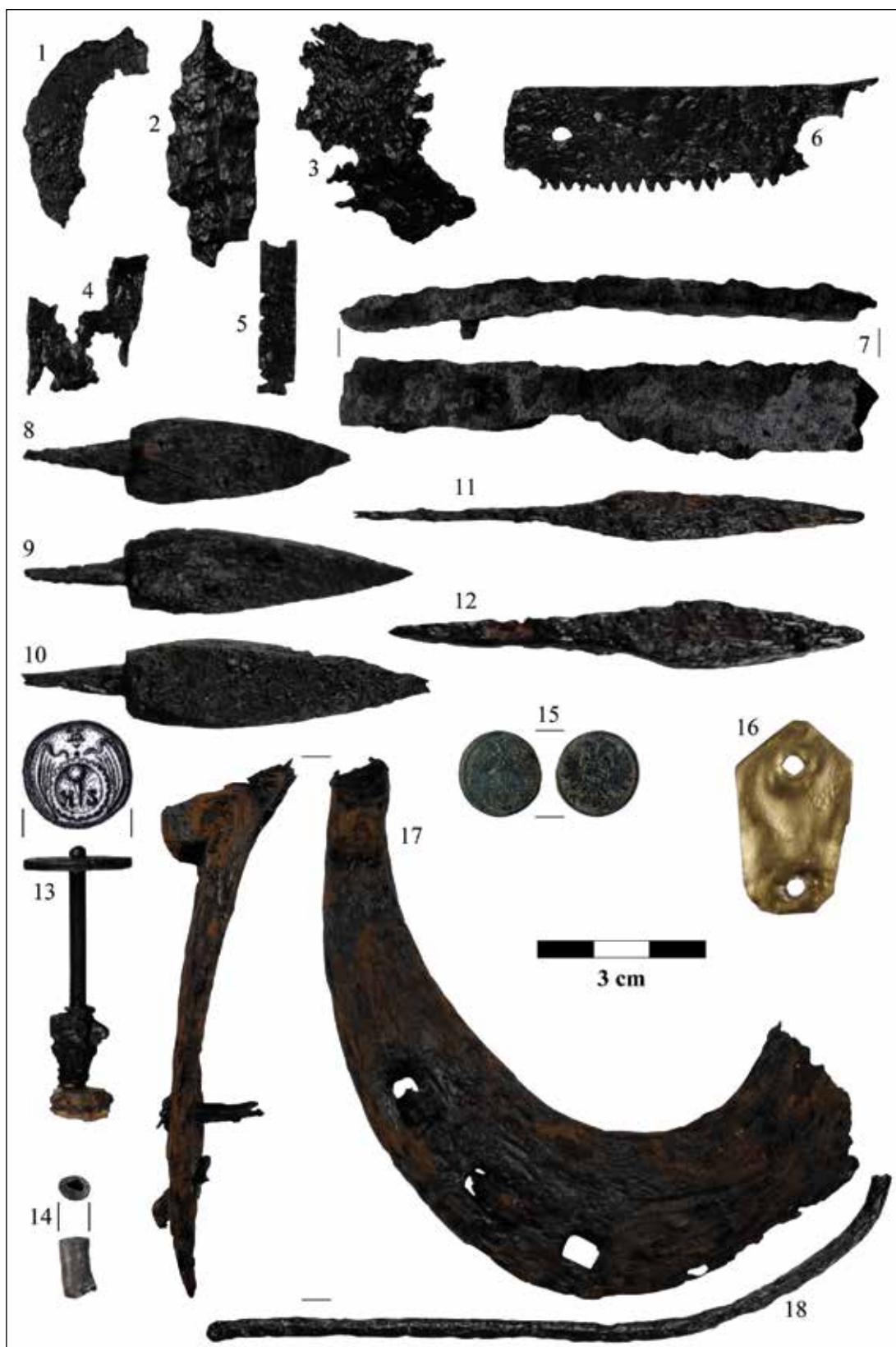
¹⁸ Nadolski 1954: 60-66.

¹⁹ Grążawski 2015: 367-372.

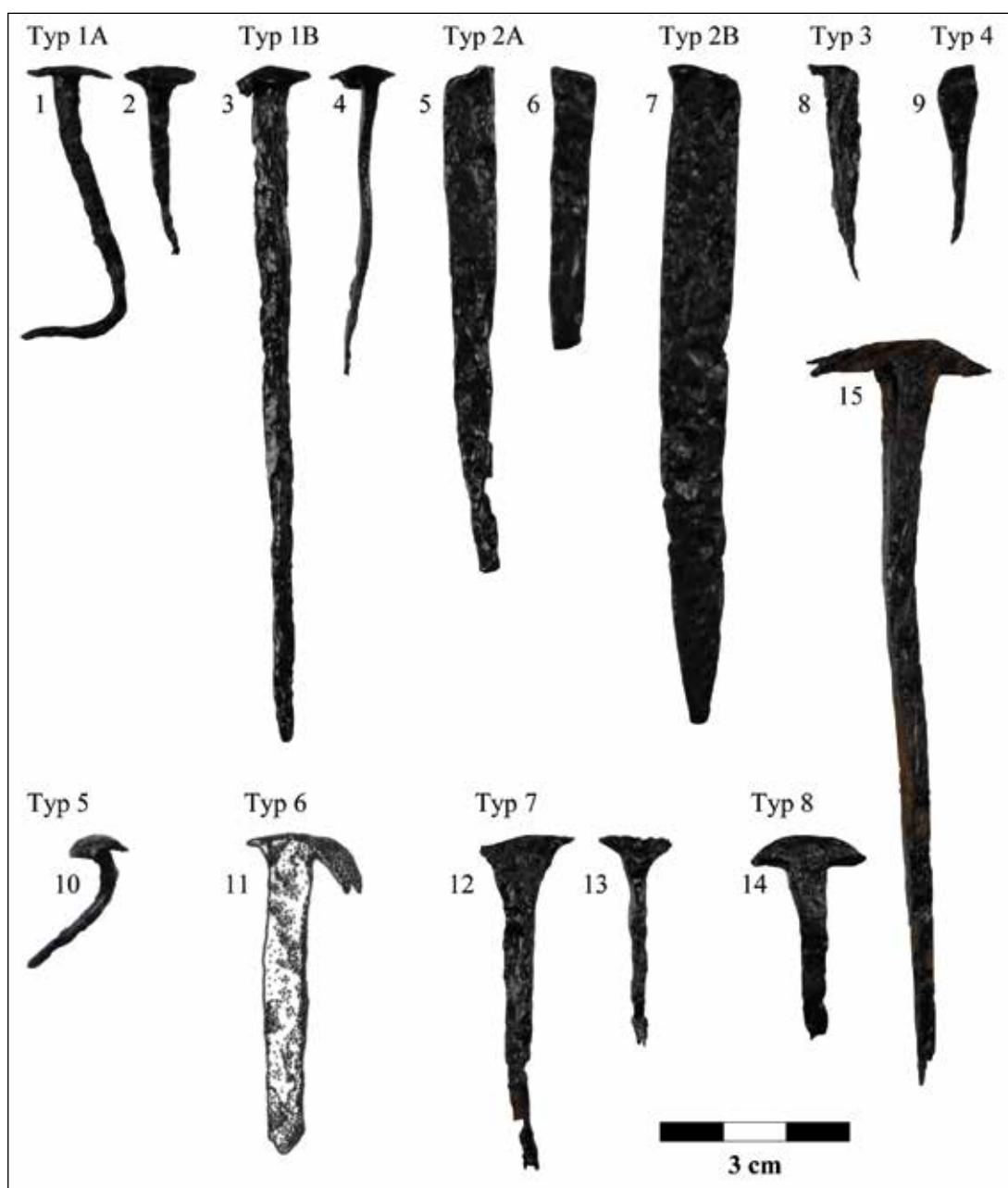
²⁰ Kola 1979: 253.

²¹ Boguwolski 1976: 256, 257.

²² Gierlach 1966: 141-148.



Tabl. 4. Metalowe zabytki wydzielone z badań grodziska w Suszu (rys. P. Potocka, fot. R. Solecki)



Tabl. 5. Gwoździe z badań grodziska w Suszu (rys. P. Potocka, fot. R. Solecki)

- odmiana A: tepy koniec tylko minimalnie większy od przekroju ostrza (do 1 mm) (tabl. 5:5-6);
- odmiana B: tepy koniec zauważalnie większy od przekroju ostrza (1-2 mm) (tabl. 5:7)..

Typ 3 – główka w formie zgiętego pod kątem 90° i rozklepanego na płasko jednego z końców (typ ten odpowiada generalnie typowi B2-3 wg Gierlacha, który datowany był przez niego na około XIII-XVI w.) (tabl. 5:8).

Typ 4 – brak główkii, koniec gdzie powinna być jest mniejszy niż przekrój ostrza (typ ten nie występuje w typologii Gierlacha) (tabl. 5:9).

Typ 5 – główka w rzucie kolista, w profilu półokrągła, krawędzie opadają poniżej linii, gdzie ostrze łączy się z tarczką główkii (typ ten nie występuje w typologii Gierlacha) (tabl. 5:10).

Typ 6 – główka podłużna, w formie dwóch skrzydełek rozchylonych na dwie strony względem ostrza (typ ten odpowiada generalnie typowi P1a wg Gierlacha) (tabl. 5:11).

Typ 7 – ostrze płynnie rozszerza się do główki, w rzucie bocznym kształt litery V (typ ten nie występuje w typologii Gierlacha) (tabl. 5:12-13).

Typ 8 – główka podłużna, w rzucie bocznym w kształcie półkola (typ ten odpowiada generalnie typom D1 i D3 wg Gierlacha, który datował je na około XIII w.) (tabl. 5:14-15).

Spośród 96 gwoździ, 58 egzemplarzy udało się określić typologicznie. Typ I (w odmianie A i B) wystąpił 19 razy. Według Gierlacha są to gwoździe w pierwszej kolejności ozdobne, którymi nabijano np. drzwi, a dopiero później mające spełniać funkcje konstrukcyjne. Tezę tą może potwierdzać ich długość, która tylko w 4 zanotowanych przypadkach miała więcej niż 7 cm, a średnia długość dla gwoździ zachowanych w całości wynosi 5,6 cm. Typ 2 (w odmianie A i B) wystąpił 25 razy, a typ 3 i 7 po 2 razy. Wszystkie trzy typy można określić jako gwoździe uniwersalne. Długość egzemplarzy zachowanych w całości wahala się pomiędzy 3,5 a 10 cm. W kontekście grodziska w Suszu dość liczne występowanie gwoździ typu 2 można także wiązać z ich bardzo szybkim przygotowaniem i możliwością wykorzystania pierwotnego w pracach pionierskich, a wtórnie przy konstruowaniu elementów obronnych. Gwoździe typu 4 wystąpiły dwukrotnie, z czego tylko jeden w całości i miał on 2,8 cm długości. Najbliższą analogią są gwoździe do mocowania podków. Typ 5 reprezentowany jest przez tylko jeden zachowany w całości egzemplarz, o długości 2,5 cm. Jest to najpewniej ozdobny gwóźdź tapicerski. Gwoździe typu 6 (5 egzemplarzy) i 8 (2 egzemplarze) mają generalnie podobną formą (szerskie główki i większą średnią długość, odpowiednio około 7 i 11 cm) i zapewne spełniały podobne zadania. Masywniejsza główka typu 8, w połączeniu z nieco większą długością (o około 3-4 cm) predysponuje go do znoszenia większych obciążzeń.

Do grupy tej zaliczono także fragment zgrzebła do czesania koni z obiektu Fazy III (tabl. 4:6). Analogia jest znana z gródka rycerskiego w Bachotku, gm. Zbiczno, pow. brodnicki²³. W tym samym obiekcie znajdował się także fragment noża z listwą do mocowania rękojeści (tabl. 4:7)²⁴. Pozostałe przedmioty to podkowa końska z bolcem do chodzenia po lodzie (tabl. 4:17), brązowe okucie pasa montowane na dwa nity (tabl. 4:16), ołowiana tulejka długości około 1 cm i średnicy 0,5 cm, która mogła być częścią plomby (tabl. 4:14), ucięty fragment drutu długości około 13 cm (tabl. 4:18) oraz pokrętło do lampy naftowej (tabl. 4:13) z sygnaturą HS, co wskazuje, że był to produkt firmy Hugo Schneidera z Lipska z drugiej połowy XIX w.²⁵, pokrętło zostało zaś odnaleziono na hałdzie powstałe podczas otwierania wykopu 4.

Do trzeciej grupy zabytków zaliczono trzy monety. Najstarsza z nich to greszel śląski Leopolda

I z mennicy w Brzegu z ostatniej dekady XVII w.²⁶ (tabl. 4:15). Jest to o tyle istotne, że moneta została odnaleziona we wkopie rozbiórkowym muru w centralnej części majdanu, a więc wyznacza ona moment kiedy funkcjonujący tu dwór przestał funkcjonować. Dwie pozostałe monety to 10 fillerów węgierskich z 1915 r. i 1 pfenning niemiecki z 1935 r., odnalezione w warstwach Fazy V.

Zabytki niemetalowe

Zbiór wydzielonych zabytków niemetalowych składa się z 10 elementów, z czego 9 to fragmenty fajek glinianych, w tym 7 to cybuchy wykonane z białej glinki i pozbawione diagnostycznych elementów (tabl. 6:1-7). Można je datować szeroko na XVII-XIX w. Pozostałe 2 to fragmenty główki, pierwszy z białej glinki z widocznymi dwoma żeberekami (tabl. 6:8), drugi z glinki ceglasto-czerwonej z ozdobnym motywem, prawdopodobnie floralnym (tabl. 6:9). Bliską analogią dla pierwszej główka jest fragment odnaleziony w Warszawie, a pochodzący prawdopodobnie z manufaktury w Rościnie, gm. Mysłibórz, pow. myśliborski i datowany na początek XIX w.²⁷. Zabytki te występowały w warstwach Fazy IV i V związanych z rozbiórką dworu i użytkowaniem tego obszaru po rozbiórce. Ostatni zabytek w tej grupie to niewielki, prostopadłościenny kamień szlifierski z czerwonego, drobnoziarnistego piaskowca (tabl. 6:10) z dwoma ściankami pracującymi. Odnaleziono go w warstwie Fazy I i należy go łączyć z osadnictwem pruskim.

Kafle

W trakcie badań pozyskano 54 fragmenty kafli. Wszystkie one należą do typu kafli płytowych. W zbiorze tym znajduje się 12 fragmentów kołnierzy bez części licowej. Pozostałe 42 fragmenty to lica, które można podzielić ze względu na rodzaj szkliwienia na: A - szkliwione na kolor biały (23 fragmenty, 54,7% zbioru lic); B - szkliwione na kolor biały i niebieski (7 fragmentów, 16,7% zbioru lic); C - szkliwione na kolor zielony (6 fragmentów, 14,3% zbioru lic) i D - szkliwione na kolor brązowy (6 fragmentów, 14,3% zbioru lic). Najstarsze są odmiany C i D (tabl. 7:10-17) z głębokim i gęstym reliefem o tematyce roślinnej, które można datować od początku XVI do XVII w.²⁸. Na koniec XVII w. można datować kafle odmiany B (tabl. 7:5-9), szkliwione na kolor biały i granatowy, które to kolory uwypuklały ornament roślinny²⁹.

²³ Grążawski 1988: 330, 335.

²⁷ Meyza 1999: 12, 13.

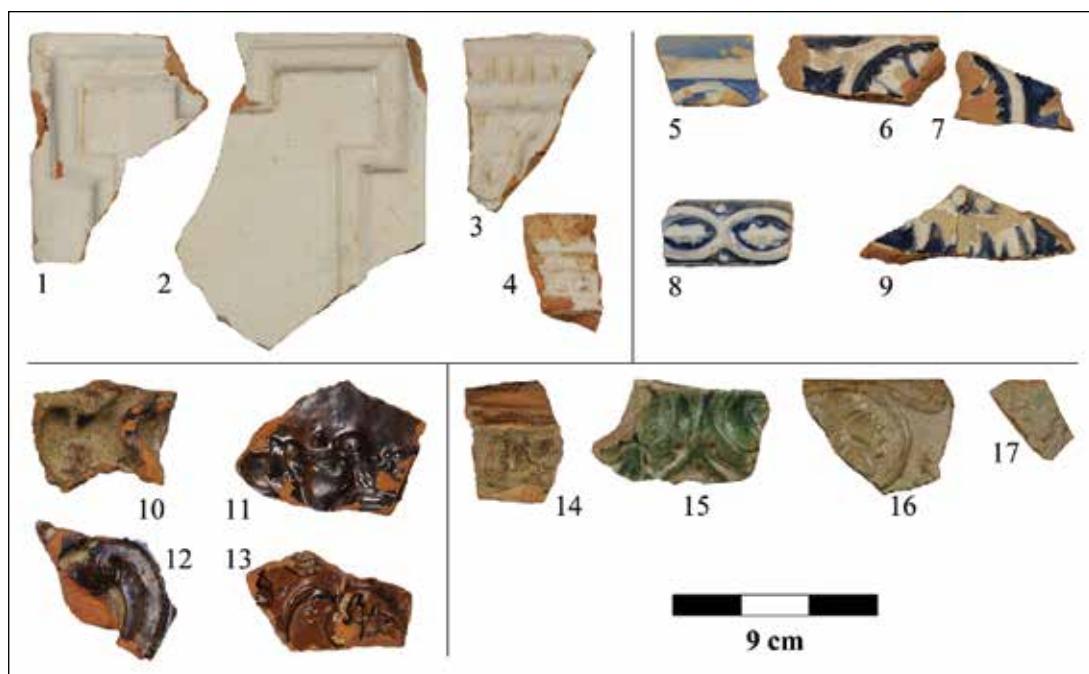
²⁸ Zdobnictwo odpowiada fazom II i III rozwoju kafli formowanych w matrycach wg Dąbrowska 1987: 126-134.

²⁹ Zdobnictwo odpowiada końcowi fazy IV rozwoju kafli formowanych w matrycach wg Dąbrowska 1987: 135, 136.

²⁵ Hołubiec 1971: 739-766; Worm 2007: 1-13.



Tabl. 6. Niemetalowe zabytki wydzielone z badań grodziska w Suszu (fot. R. Solecki)



Tabl. 7. Kafle z badań grodziska w Suszu (fot. R. Solecki)

Tabela 7. Stosunek liczby kości ssaków hodowlanych do liczby kości ssaków dzikich i ptaków w poszczególnych fazach użytkowania grodziska (na podstawie analiz J. Małeckiej-Piątkowskiej; oprac. R. Solecki)

	Ssaki hodowlane	Ssaki dzikie	Ptaki
Faza I	4 (100%)	-	-
Faza II	5 (10%)	-	47 (90%)
Faza III	24 (88%)	1 (4%)	2 (8%)
Faza IV	105 (75%)	12 (9%)	22 (16%)
Faza I + Faza II	9 (16%)	-	47 (84%)
Faza III + Faza IV	129 (78%)	13 (8%)	24 (14%)

Najmłodsze są kafle odmiany A (tabl. 7:1-4), które można datować na około połowę XVIII w.. Mają one skromne zdobienia – piramidalne guzy przy krawędzi, rzadki ornament roślinny lub profilowaną ramkę tworzącą puste pole w centralnej części kafla. Można podejrzewać, że pola te były malowane, gdyż na odnalezionych fragmentach widać krople farby niebieskiej i zielonej³⁰.

Kości zwierzęce

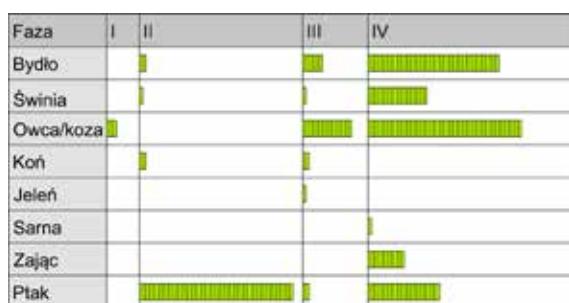
Liczny zbiór znalezisk z grodziska w Suszu tworzą kości zwierzęce (tabela 7). W sumie zadokumentowano ich 372 sztuki, z czego 295 (79%) udało się zidentyfikować pod względem gatunkowym.

W warstwach Fazy I odnaleziono łącznie 4 kości – 3 owcy/kozy i 1 nieokreślona. W warstwach Fazy II odnaleziono łącznie 55 kości – 47 ptaków, 2 bydła, 2 konia, 1 świnie i 3 nieokreślone. W warstwach Fazy III odnaleziono łącznie 31 kości – 15 owcy/kozy, 6 bydła, 2 konia, 2 ptaka, 1 świnie, 1 jelenia i 4 nieokreślone. W warstwach Fazy IV odnaleziono łącznie 197 kości – 47 owcy/kozy, 40 bydła, 22 ptaka, 18 świnie, 11 zajęca, 1 sarny i 58 nieokreślonych³¹. Pozostałe kości pochodzą z warstw evidentnie nowożytnych i nie mogą być brane pod uwagę przy zestawieniach statystycznych. Problematyczny jest materiał kostny z Fazy II i IV. W obu przypadkach można go generalnie wiązać z fazą starszą, tj. odpowiednio Fazą I lub III, gdyż odkryte jednostki to w większości warstwy niwelacyjne, do których trafił materiał z niszczonej warstwy starszych. Nie można jednak wykluczyć, że w warstwach tych znalazły się kości będące resztami pożywienia robotników wykonujących prace ziemne w tych fazach.

W Fazie I odnaleziono tylko kości owcy/kozy. Nie musi to jednak świadczyć o tym, że w okresie osadnictwa pruskiego hodowano tu tylko ten typ zwierząt. Jednak fakt, że natrafiono tylko na ten gatunek, może sugerować, że dominował on w hodowli. Podobny

³⁰ Zdobnictwo odpowiada fazie V rozwoju kafli formowanych w matrycach wg Dąbrowska 1987: 136, 137.

³¹ Piątkowska-Małcka 2013: 6-7.



Ryc. 29. Zestawienie liczby kości poszczególnych gatunków zwierząt z kolejnych faz użytkowych grodziska w Suszu (na podstawie analizy przeprowadzonej przez J. Piątkowską-Małcką; oprac. R. Solecki)

trend wystąpił także w Fazie III, gdzie kości owcy/kozy było najwięcej, przed bydłem i kośćmi innych zwierząt (ryc. 29).

Zwierzęta były hodowane i polowano na nie w celach konsumpcyjnych. Na 15 kościach z Faz I-IV zauważono ślady oprawiania – 11 razy było to rąbanie kości bydła i owcy/kozy, 2 razy nacięcia na kościach bydła, raz filetowanie kości bydła i raz przepalenie kości ptaka.

Chronologia stanowiska

Najstarszy horyzont osadniczy – Fazę I – można datować na XI–XIII w. i wiązać z osadnictwem pruskim. Jednym datownikiem jest tutaj materiał ceramiczny, występujący dość licznie i reprezentujący schyłkowy okres funkcjonowania ceramiki tradycyjnej. Fazę I kończy najazd krzyżacki, który można datować na pierwszą połowę XIII w. Dokładniejsze ramy wyznacza rok 1228 i przekazanie w lenno Zakonowi przez Konrada Mazowieckiego kasztelanii chełmińskiej oraz rok 1236, kiedy doszło do całkowitego podbicia Pomezanii przez Zakon³².

Na nowo zdobytych obszarach już w 1243 r. Stolica Apostolska ustanowiła cztery diecezje pruskie: chełmińską, warmińską, sambijską i pomezańską. W skład tej ostatniej weszły tereny całej Pomezanii i części Pogezanii. Gdy w 1285 r. biskup pomezański ustanowił kapitułę w Kwidzynie, Susz wszedł w skład jej uposażenia³³. Rozwój sieci administracyjnej wiązał się także z rozwojem kolonizacji tego obszaru. Zaczął się on intensyfikować po stłumieniu powstania pruskiego w 1283 r. W 1305 r. zostaje lokowana Ilawa³⁴. Dla Susza zachował się jedynie dokument odnawiający przywileje lokacyjne, a opatrzony problematyczną datą 1315³⁵. Uważa się jednak, że lokacja została

³² Hoffmann 2006: 28, 29.

³³ Achremczyk 2006: 34, 35.

³⁴ Nowak 1963: 61-62.

³⁵ Próbę rozwikłania zapisu daty na wspomnianym dokumencie próbuje przeprowadzić Jerzy Sikorski. Według niego jest to data 20 grudnia 1314 roku; Sikorski 2006: 50.

przeprowadzona równolegle z iławską, a więc około 1305 r.³⁶

Od początku XIV w. funkcja grodu obronnego w tym miejscu i w dotychczasowej formie stała się zbędna, gdyż miasto właśnie zyskiwało mury wraz z osiemnastoma wieżami. Zapewne więc miał on pełnić inną rolę. Wiązać ją zatem można ze wzmiankami w dokumentach datowanych na XIV i XV w., wymieniającymi rezydencję suską, nazywaną „zamkiem”, lub „dworem”, która była siedzibą urzędników kapitułnych³⁷. Taka wersja jest podtrzymywana przez większość badaczy historii Susza.

Dwie rozbieżne hipotezy dotyczą losów dworu po początku XV w., a dokładnie po zniszczeniu Susza przez wojska polskie w 1414 r. Pierwsza z nich mówi o odbudowie dworu w jego dotychczasowym miejscu, tj. w miejscu grodziska; druga zaś, że został on odbudowany już przy murach miejskich, w którym to miejscu jest poświadczony od początku XIX w.³⁸ Analizując materiał zabytkowy pozyskany z badań na grodzisku suskim należy przychylić się do pierwszej hipotezy. Przemawia za tym chociażby moneta datowana na ostatnią dekadę XVII w., pozyskana z wkopu rozbiorowego murów fundamentowych budynku z majdanu grodziska, ale także duża ilość materiału ceramicznego i kafli datowanych do XVIII w., a pochodzących z warstw niwelacyjnych równejących plac, na którym znajdował się dwór. Należy zatem przyjąć, że dwór funkcjonował na obszarze starszego grodziska, aż do XVIII w., kiedy to został całkowicie rozebrany.

Dzieje grodziska w Suszu

W okresie od około XI do połowy XIII w. obszar dzisiejszego grodziska zajmowała osada pruska. Relikty osady zachowały się w postaci dwóch jam o funkcji zasobowej i jedenastu dołów posłupowych, tworzących regularne, liniowe sekwencje przecinające się pod kątem prostym. Mogą to być pozostałości lekkich konstrukcji wiat, bądź koziółków do suszenia skór lub mięsa. Materiał ceramiczny odnajdywany był bezpośrednio w warstwie użytkowej, a ponadto w jednym z dołów posłupowych natrafiono na fragmenty niemal całego naczynia. Nie można wykluczyć, że pierwotnie naczynie wraz z nieokreślona zawartością pełniło funkcję ofiary zakładzinowej.

Ciekawostką może być fakt, że w spągu zespołu warstw wiązanych z pruskim horyzontem osadniczym natrafiono na ślady orki. Można jednak przypuszcza-

czać, że orka ta nie była wynikiem uprawy rolnej, a wiązać ją należy z przygotowaniem tej działki pod osadnictwo. W ten sposób pozbyto się mniejszej roślinności porastającej ten obszar i usunięto karpy po świętych drzewach. Niewielkie ślady węgli drzewnych widocznych w ziemi wypełniającej bruzdy mogą sugerować, że stosowano także wypalanie. Wyraźny pokład ziemi z dużą ilością spalenizny zarejestrowany we wschodniej części stanowiska, już na stoku opadającym w kierunku jeziora, może być pozostałością niwelacji – miejscem gdzie zrzucono zbędny materiał (popioły, karpy) będący wynikiem oczyszczania plateau przeznaczonego pod osadę.

W trakcie badań nie udało się stwierdzić, czy w okresie osadnictwa pruskiego znajdował się tu gród. Nie zarejestrowano żadnych ewidentnych śladow umocnień datowanych na ten czas. Pierwsze, zakrojone na dużą skalę prace ziemne związane z formowaniem majdanu, wałów i fos należą łączyć z pojawiением się na tym obszarze Zakonu Krzyżackiego w pierwszej połowie XIII w. Uformowany wtedy majdan miał kształt świętego ostrosłupa na planie kwadratu o długości boku mierzonego przy wierzchołku około 30 m. Jego krawędzie były nieco wyniesione względem plateau za pomocą wąskiego wału. Wejście znajdowało się na północnej ścianie, w miejscu dzisiejszego mostu. Majdan otoczony był dwiema fosami. Pierwsza otaczała go od południa, zachodu i północy. Od strony wschodniej naturalną ochronę stanowiło jezioro. Druga fosa widoczna jest obecnie tylko w części południowej. Fosy rozzielone były wałem, który powieiał kształt Fosy I. Nieco mniejszy wał widoczny jest także na południe od Fosy II.

W okresie po powstaniu wału majdanu umocniony był dodatkowo drewnianą palisadą. W południowo-wschodniej części majdanu znajdowała się prawdopodobnie także wieża. Sugerują to odnalezione tam dużych rozmiarów doły posłupowe głębokości do 150 cm, z reszkami sosnowych słupów³⁹ średnicy około 40-50 cm. W przeciwnym, północno-zachodnim rogu majdanu, tuż obok głównego wejścia odkryto znaczących rozmiarów piwniczkę. Biorąc pod uwagę, że miała ona drewniane ściany i podłogę należy założyć, że budynek który się ponad nią znajdował miał podobną, lekką konstrukcję. Ślady drobnego gruzu ceglanego odnalezione w warstwach użytkowych wiązanych z tym horyzontem chronologicznym sugerują jednak, że już wtedy na obszarze grodu znajdowała się także zabudowa murowana.

Prawdopodobnie równolegle z pracami budowlanymi przy wznoszeniu umocnień miasta na początku XIV w. przeprowadzono także modernizację drewnianego grodu. Zyskał on kamiенно-ceglane mury, których relikty uchwycone w części południowej i wschodniej majdanu. Na ten okres można także datować zasypanie drewnianej piwniczki i powsta-

³⁶ Lokację miasta na 1305 r. datuje Zenon Nowak, natomiast Jerzy Sikorski przesywa ją wręcz na 1303 r.; Nowak 1963: 62; Sikorski 2006: 52.

³⁷ Szczepański 2012: 6-8.

³⁸ Nowak 1963: 71, 72; Sikorski 2006: 52; Szczepański 2012: 7, 8; z dostępnych źródeł pewną lokalizację dworu prezentuje jedynie plan Susza wykonany w 1810 roku przez Gebauera.

³⁹ Stępnik 2016: 1-6.

nie ponad nią innej konstrukcji, po której reliktem jest tylko liniowy wkop rozbiórkowy. W Fosie I i na stokach majdanu w okolicy tego nowego budynku natrafiono na dużą ilość ceramiki, którą można datować na XIII–XV w.⁴⁰ Pozostałości znacznych wkopów fundamentowych odsłonięto także w bezpośrednim sąsiedztwie wspomnianych już dużych dołów posłużbowych. Można więc domniemywać, że w okresie tym przebudowano także starszą wieżę. Na podstawie odsłoniętych reliktów zabudowyewnętrznej nie jest możliwe zrekonstruowanie planu majdanu w tym okresie. Można jedynie założyć, że znajdowały się tam co najmniej dwa budynki, na co wskazuje planografia odnajdywanych fragmentów kafli piecowych. Kafle typu A, C i D znalezione głównie w części centralnej

i zachodniej majdanu, natomiast kafle typu B w części południowo-wschodniej.

Użytkowanie dworu w miejscu starszego grodziska zakończyło się zapewne w ciągu XVIII w., a przyczyny tego faktu nie są możliwe do stwierdzenia na obecnym etapie badań. Na ten okres można datować wspomniane już wkopy rozbiórkowe murów oraz warstwę niwelacyjną równającą plateau majdanu. Zastanawiający jest fakt, że z taką pieczęciowością rozbierano mury. Zapewne pozyskany surowiec chciiano wykorzystać wtórnie podczas innych prac budowlanych.

Od XVIII w. nie notuje się wyraźnych śladów użytkowania obszaru byłego grodu i dworu. Większość poziomów użytkowych, które można by datować na XVIII i XIX w. zostało zniszczonych w trakcie niwelacji przeprowadzonej zapewne w pierwszej połowie XX w. Na ten okres prawdopodobnie można datować wykorzystanie majdanu w formie miejsca spotkań towarzyskich i tanecznych.

⁴⁰ Chudziak i Bojarski 1996: 3.